

Sivil Toplum Kuruluşlarının Barış İnşası Fonksiyonları ve Türk STK'larının Barış İnşa Edici Kapasitesi Üzerine Bir Değerlendirme*

A. Cihangir İşbilir*

Öz

Sivil toplum kuruluşlarının uluslararası ilişkilerdeki yeri ve uluslararası karar alma mekanizmalarına etkisi henüz çok belirgin olmamasına ve merkezi rolleri bulunmamasına rağmen, özellikle destekleyici fonksiyonları yadsınamaz bir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır. Barış inşası sahasında ve çatışmaların çözülmesi safhalarında koruma, gözlemlene, savunma, kolaylaştırıcılık, sosyalleşme, sosyal uyum, hizmet sağlama ve radikalleşme ile mücadele fonksiyonlarını icra edebilen sivil toplum kuruluşları; devletlerin tavrı, şiddet seviyesi, medya etkisi, bağışçıların ve diasporanın durumu ve dış aktörlerin etkisine bağlı olarak bu fonksiyonları gerçekleştirebilmektedir. Kendi içinde de ihtisaslaşmayı ve profesyonelleşmeyi gerektiren bu fonksiyonları uygulayabilme kapasitesine sahip olan sivil toplum kuruluşlarının sayısında son yıllarda uluslararası ölçekte artış gözlemlenmektedir. Türkiye'deki STK'ların dağılımında ise barış inşası fonksiyonları açısından henüz yeterli kapasite bulunmamaktadır. Bu kapasite inşa edildiği takdirde elit seviye diplomasiyi takviye edecek yeni ve çok yönlü sivil bir inisiyatif alanından söz edebilmek mümkün olabilecektir. Bu çalışmada öncelikle sivil toplum kuruluşlarının barış inşa fonksiyonları teorik olarak analiz edilecek ve bu çerçeveye göre Türk STK'ların barış inşa edici kapasitesi tartışılmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Barış İnşası, Sivil Toplum, Çatışma, Diplomasi, Türkiye Tecrübesi.

* Doktora Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, orcid.org/0000-0001-8884-5275, ciis34@gmail.com

An Evaluation on the Peacebuilding Functions of Civil Society Organizations and the Peace Building Capacity of Turkish NGOs

A. Cihangir İşbilir*

Abstract

NGOs' support function is an undeniable fact, although the role of the organizations in international relations and their impact on international decision-making mechanisms are not yet clear, and they do not have a central role. NGOs' functions can be collected under protection, monitoring, advocacy, facilitation, socialization, social cohesion, service delivery, and struggle with radicalism. These functions are affected by the attitude of states, level of violence, media influence, the status of donors, and diaspora and influence of external actors. The number of non-governmental organizations having the capacity to implement these functions, which require specialization and professionalization, has increased on an international scale in recent years. However, in the distribution of NGOs in Turkey, there is no sufficient capacity for peacebuilding functions. If this capacity is built, it will be possible to discuss a new multi-way civil initiative that will reinforce elite-level diplomacy. In this study, the peace-building functions of non-governmental organizations will be analyzed theoretically and according to this framework the peace-building capacity of Turkish NGOs will be discussed.

Keywords: Peacebuilding, Civil Society, Conflict, Diplomacy, Turkey's Experience.

---

* PhD Student, Sakarya University, TR, Department of International Relations, orcid.org/0000-0001-8884-5275, ciis34@gmail.com

1. Giriş

Çatışma ve barış insanlık tarihiyle eşzamanlı var olan, dönüşen, biri diğersinin yerini alan ve anlaşılmaya çalışılan iki olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Barış, insanın ulaşmak istediği, insanlığın en büyük arzusu olan, her ölçekte ve her sahada tesis etmeye çalıştığı bir durum olmakla birlikte uluslararası ilişkiler sahasında oldukça yeni bir kavramdır. “Barış çalışmaları” ise özellikle dünya savaşlarından sonra benzer felaketlerin yaşanmaması için uluslararası örgütler, akademik çevreler ve sivil yapılar tarafından geliştirilmeye çalışılan bir sahadır. Diplomasi de bu anlayışa göre yeniden şekillenmiştir¹ ve bir tür hibrit, kozmopolit veya gayri resmi diplomasi denilebilecek çok boyutlu ve çok katmanlı bir diplomasi gelişmeye başlamıştır.² Hükümetler yumuşak güçlerini³ artırmak ve politikalarına destek bulmak ve toplumları etkilemek için diplomasi sahasını sivil aktörlerle daha çok paylaşmaya başlamışlardır.⁴

Barış inşası kavramı ilk kez Johan Galtung tarafından 1975’te kullanılmıştır. Galtung, üç ayrı barış yaklaşımı olan barışı yapmak (peacemaking), barışı korumak (peacekeeping) ve barış inşası (peacebuilding) kavramlarından barış inşası anlayışını negatif barış ve pozitif barış ayrımını yaparak değerlendirmiştir. Negatif barış, barışı koruma (peacekeeping) yoluyla fiziksel şiddetin olmaması olarak tanımlanırken, pozitif barış ise barış yapma (peacemaking) ve barış inşası (peacebuilding) yoluyla yapısal şiddetin olmaması olarak tarif edilmiştir.⁵

Çatışma çözümünde peacemaking (barışı yapma veya barışı temin) şiddetin sebebine yönelerek taraflar arasındaki gerginliğin bertaraf edilmesi olarak ifade edilirken, peacebuilding (barış inşası) ise adalet, eşitlik ve dayanışma kavramlarına dayanan yapıları ve kurumları tesis etmek olarak

¹ Temel İskit, *Diplomasi* (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları: 2007), 351-353.

² Vamık Volkan, *Kimlik Adına Öldürmek: Kanlı Çatışmalar Üzerine Bir İnceleme* (İstanbul: Everest Yayınları: 2009), 269-322.

³ Joseph S. Nye, *Yumuşak Güç: Dünya Siyasetinde Başarının Yolu* (İstanbul: Elips, Kitap 2005), 92-99.

⁴ Joseph S. Nye ve David A. Welch, *Küresel Çatışmayı ve İşbirliğini Anlamak* (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2018), 470-475.

⁵ Oliver Ramsbotham Tom Woodhouse ve Hugh Miall, *Contemporary Conflict Resolution* (Cambridge: Polity Press, 2016), 266.

tanımlanmaktadır. Farklılıkların yönetimi de diyebileceğimiz barış inşası süreçleri toplumsal direnci artıracak tüm adımları, kurumları, yaklaşımları ve çalışmalarını kapsamaktadır.

Barış inşası kavramının yaygınlaşması ve kullanımının artması ise Barış Gündemi (An Agenda for Peace) olarak bilinen, 1992 yılında yayımlanan BM Genel Sekreter Raporu'ndan sonra olmuştur. 17 Haziran 1992 tarihli, "Barış Gündemi, Önleyici Diplomasi, Barış Yapma ve Barışı Koruma" (An Agenda for Peace: Preventive Diplomacy, Peacemaking and Peace-keeping) başlıklı raporla uluslararası çatışmaları yönetmek için yeni bir çerçeve sunulmuştur. Bu rapor özellikle negatif barış inşasına odaklanmakta ve sınırlı bir barış inşası tanımı sunmaktadır. Bir başka ifadeyle, çatışmaların tekrar çıkmasını önlemek için silahsızlandırma (disarming), silahları yok etme, mültecileri ülkesine geri gönderme (repatriating refugees), güvenlik güçlerini eğitime, seçimleri izleme (monitoring elections), insan haklarını korumanın iyileştirilmesi gibi bazı önlemler bu çerçevede ele alınmaktadır.⁶

Uluslararası ilişkiler, barıştan çok savaşa odaklanan bir disiplindir.⁷ Barış çalışmaları, son döneme kadar savaş merkezli çalışmalar çerçevesinde ele alınmış ve ilerlemiştir. Barışın inşası, barışın korunması ve barışın temini konularındaki araştırmalarla kıyaslandığında savaş, terörizm ve çatışmalar hakkında yapılan araştırma ve çalışmalar literatürde daha fazla yer almaktadır. Orta seviye barış inşası teorileri barış inşası çalışmalarına geniş bir teorik çerçeve sunsa da çalışma sahasının çok yeni olması ve çatışmaların şartlarının, niteliklerinin ve süreçlerinin devamlı değişkenlik arz etmesi konuyu muğlaklaştırmaktadır.

Çatışma dinamiklerinin değişmesi, yerel aktörlerin ve faktörlerin çatışmaları etkilemesi, iletişim imkanlarının artması ve yeni medyanın etkin hale gelmesi kozmopolit ve hibrit diplomasi mekanizmalarını zorunlu kılmaktadır. Bu çerçevede sivil toplumun barış inşasındaki avantajları, dezavantajları ve fonksiyonları ile ilgili teorik çerçeve ile birlikte dışlayıcı değil kuşatıcı barış inşası (inclusive peacebuilding approach) yaklaşımının ele alınması gerekmektedir. Kuşatıcı barış inşası 1, 2 ve 3. yol diplomasi inisiyatiflerinin toplamından ibarettir ve 6. yol

---

⁶ "An agenda for peace: preventive diplomacy, peacemaking and peacekeeping", *United Nations Digital Library*, Son erişim tarihi: 29 Ocak 2021, <https://digitallibrary.un.org/record/145749>.

⁷ Haldun Yalçınkaya, *Savaş: Uluslararası İlişkilerde Güç Kullanımı* (Ankara: İmge Kitabevi, 2008), 41-65.

(Track 6) olarak nitelendirilmektedir.⁸ Köken olarak Fransızca *hybride* kelimesinden gelen hibrit tabiri kelime anlamı olarak “melez” demektir⁹ ve diplomasi alanında tüm diplomasi yollarının kullanılması yaklaşımını ifade etmektedir. Özellikle 1. yol (Track 1) ve 2. yol (Track 2) diplomatik inisiyatiflerin karışımı (Track 1 and 1/2) ve halka açık yürütülen süreçler için de “hibrit diplomasi” tabiri kullanılabilir. ¹⁰ Bu çalışmada, hibrit nitelemesi gerek kelime gerekse kavram anlamı itibariyle buradaki tanımlamalar çerçevesinde kullanılmaktadır.

Thania Paffenholz tarafından kavramsallaştırılan ve koruma, gözlemleme, savunuculuk, sosyalleşme, sosyal uyum, kolaylaştırıcılık, servis sağlama olarak yedi fonksiyon çerçevesinde ele alınan sivil toplum kuruluşlarının barış inşasına katkılarına terörün ve devlet dışı silahlı örgütlerin etkinlik kazanmasıyla önem kazanan radikalleşme ile mücadele fonksiyonu ilave edilebilmektedir.¹¹ Sivil toplum kuruluşlarının bu fonksiyonları icra ederken elit seviye aktörlerle etkileşimi olmakla birlikte daha çok tabanla yani toplumlarla ve orta seviye aktörlerle etkileşimde olması gerekmektedir.

Heidelberg Uluslararası Çatışma Araştırma Enstitüsü'nün (HIİK) 2019 Çatışma Barometresi raporuna göre, dünya genelindeki 358 çatışmanın 196'sı (%55) topyekun ve sınırlı olmakla birlikte şiddet içermekte ve savaş sayıları da azalan bir seyir izlemektedir.¹² Buna mukabil özellikle siber saldırılarla hibrit bir şekle dönüşen çatışmaları dönüştürmek, önlemek ve sonlandırmak için hibrit barış metodlarının geliştirilmesini gündeme getirmiştir.¹³ İlk defa Frank Hoffman tarafından 2005 tarihli

⁸ “Track 6: a strategy for inclusive peacebuilding,” *Interpeace: International Organization for Peacebuilding*, Son erişim tarihi: 24 Nisan 2021, <https://www.interpeace.org/2017/10/strategy-inclusive-peacebuilding/>.

⁹ Hibrit, *Türk Dil Kurumu Sözlükleri*, Son erişim tarihi: 24 Nisan 2021, <https://sozluk.gov.tr/>.

¹⁰ Jafrey Mapendere, “Track One and a Half Diplomacy and the Complementarity of Tracks,” *COPOJ – Culture of Peace Online Journal* 2 no. 1, 66-81, Son erişim tarihi: 24 Nisan 2021, https://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/TrackOneandaHalfDiplomacy_Mapendere.pdf.

¹¹ Thania Paffenholz ve Christoph Spurk, “A Comprehensive Analytical Framework,” içinde *Civil Society & Peacebuilding*, ed. Thania Paffenholz (Londra: Lynne Rienner Publishers, 2010), 65-76.

¹² “Conflict Barometer 2019”, Son erişim tarihi: 20 Ocak 2021, <https://hiik.de/conflict-barometer/current-version/?lang=en>.

¹³ Oliver Ramsbotham Tom Woodhouse ve Hugh Miall, *Contemporary Conflict Resolution* (Cambridge: Polity Press, 2016), 274.

“21. Yüzyıla Çatışmalar: Hibrit Savaşların Yükselişi” başlıklı makalede kavramsallaştırılan hibrit savaş; geleneksel olmayan, tüm savaş araçlarının birlikte ve iç içe geçmiş şekilde kullanılmasını ifade etmektedir ve savaş ve barış arasındaki belirsiz durumun manipüle edilmesine dayanmaktadır. Ayrıca hibrit savaş, tüm dezenformasyon ve propaganda tekniklerinin kullanılarak psikolojik ve siber araçlarla yapılan faaliyetleri de içermektedir.¹⁴ Hibrit savaş kavramı hibrit barış yaklaşımının da gelişmesini beraberinde getirmiştir.

Çatışmaların küreselden yerele, klasik metotlardan daha sofistike ve hibrit mahiyetlere dönüştüğü ve iletişim devriminin çok hızlı bir şekilde devam ettiği günümüz şartlarında merkezi olmasa da destekleyici ve tamamlayıcı roller oynayan sivil toplum yapılarının barış inşa süreçlerine katılması da gittikçe önem kazanmaktadır.¹⁵ Bu çalışmada sivil toplum kuruluşlarının barış inşası fonksiyonları değerlendirilmekle birlikte kronik, dondurulmuş, topyekun ve sınırlı savaşların cereyan ettiği bir coğrafyada yer alan ve tarihi ve kültürel bağlar sebebiyle toplumsal kırılğanlıkların bulunduğu bölgelerle irtibatı bulunan Türkiye’deki sivil toplum kuruluşlarının barış inşa edici kapasitesi de sorgulanmaya çalışılacaktır.

Barış inşası çalışmaları çatışmaların her türü ve her fazında icra edilebildiği gibi çatışma potansiyeli olan ve çatışma sonrası rehabilitasyon ihtiyacı bulunan toplumlarda birçok yolla gerçekleştirilebilmektedir. Bu itibarla Türk STK’larının gerek pozitif barış inşası anlamındaki klasik yapılarının gerekse yapısal şiddetle mücadele eden ve çatışmalara müdahale eden modern sivil toplum yapılarının barış inşa edici kapasitelerinin değerlendirilmesi hem Türkiye’nin uyguladığı girişimci ve insani dış politikanın etkinliğini hem de Türkiye’deki sivil toplumun gelişim seyrini anlamak açısından önemli olacaktır.¹⁶

---

¹⁴ Güvenlik Terimleri Sözlüğü, (Ankara: Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarlığı Yayınları, 2017), 280-281.

¹⁵ Nezir Akyeşilmen, “Çatışma Yönetimi: Kavramsal ve Kuramsal Bir Analiz,” içinde *Barışı Konuşmak*, ed. Nezir Akyeşilmen (Ankara: ODTÜ Yayıncılık, 2013), 18-44.

¹⁶ “Türkiye’nin Girişimci ve İnsani Dış Politikası,” *Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı*, Son erişim tarihi: 20 Ocak 2021, <http://www.mfa.gov.tr/dis-politika-genel.tr.mfa>.

2. Sivil Toplum Kuruluşlarının Barış İnşası Fonksiyonları

Barış inşası çalışmalarında standart uygulamalar, prensipler ve usuller olmakla birlikte barış inşası, her duruma, çatışmaya, topluma göre uyarlanması gereken ve teorik ve pratik olarak planlanması gereken bir süreçtir. Hatta barış inşası, uygulanacağı toplum, alan veya durumdaki değişimlere göre güncellenebilen ve elit seviye aktörlerden sivil yapılara, tavandan tabana, tabandan tavana birbiri içine geçen süreçleri ihtiva edebilen çok boyutlu, çok katmanlı ve kozmopolit faaliyetler bütününi ifade eden şemsiye bir çalışmadır.

Sivil toplum kuruluşlarının barış inşa edici fonksiyonlarının seçimi, uygulanabilirliği ve etkinliği de her olaya, duruma ve topluma göre veya aşağıda incelenecek olan bu fonksiyonların icrasını etkileyen şiddet seviyesi, ilgili devletlerin tavırları, medyanın etkisi, diaspora desteği ve diğer dış politik aktör ve faktörlerin pozisyonlarına göre değişkenlik gösterebilmektedir.¹⁷

Sivil toplum kuruluşları kapasitelerine göre bu fonksiyonların birini veya birkaçını, nadiren de olsa tamamını ilgili fazlarda uygulayabilmektedirler. Sözgelimi çatışma ihtimali olan bir bölgede gözlem ve izleme ile birlikte erken uyarı yaparak sivillerin çatışma bölgesinden ayrılmasını sağlayan bir sivil toplum kuruluşu bir tür koruma fonksiyonu icra ederken bu fonksiyonu çatışma esnasında sivil savunma ve arama ve kurtarma faaliyeti ile çatışmadan sonra da mayın temizleme çalışmaları yaparak gerçekleştirebilmektedir. Suriye'deki insan hakları ihlallerini ve çatışmanın seyrini gözlemleyerek raporlayan Suriye İnsan Hakları Gözlem Evi (SOHR) sivil toplumun gözlem, izleme ve erken uyarı fonksiyonunun icrasına güzel bir örnek olarak gösterilebilir.¹⁸ “Beyaz Baretliler” (White Helmets) diye bilinen Suriye Sivil Savunma Organizasyonu da özellikle sivillerin korunması alanında Suriye krizinin başından beri çok önemli çalışmalar yapmaktadır.¹⁹ Oldukça profesyonel bir kapasite isteyen bu fonksiyonların

¹⁷ Thania Paffenholz, Christoph Spurk, Roberto Belloni, Sabine Kurtenbach ve Camilla Orjuela, “Enabling and Disabling Factors for Civil Society Peacebuilding,” içinde *Civil Society & Peacebuilding*, ed. Thania Paffenholz (Londra: Lynne Rienner Publishes, 2010), 405-424.

¹⁸ Syrian Observatory For Human Rights, Son erişim tarihi: 25 Nisan 2021, <https://www.syriahr.com/en/>.

¹⁹ Syria Civil Defence, Son erişim tarihi: 25 Nisan 2021, <https://www.syriacivildefence.org/en/>.

icrası için elit seviye devlet görevlileri ile uyum ve koordinasyonun temin edilmesi, çatışan taraflar arasında iletişim halinde olunması ve faaliyet icra edilecek bölgedeki insanların nezdinde kabul edilebilirliğin sağlanması gerekmektedir.

Sivil toplum kuruluşlarının icra edebileceği barış inşası fonksiyonları birbirini destekleyen faaliyetler olmakla birlikte aralarında uygulama sıralaması yapmak her zaman mümkün görünmemektedir. Ancak, teknik olarak gözlem ve izleme birçok faaliyet için ön şart olduğu için algoritmik olarak öncelik kazanmaktadır denilebilir. Aşağıda inceleneceği gibi tüm bu fonksiyonların icrasının etkinliği sivil toplum kuruluşlarının ekonomik ve insan kaynağı kapasitesi ile doğrudan ilgilidir. Sözgelimi herhangi bir projeyi uygulamadan önce yapılması gereken gözlem ve izleme çalışması güçlü ve sürekli bir saha çalışmasını ve bölge haritalandırmasını zorunlu kılmaktadır.²⁰ Aksi takdirde yapılacak faaliyet görünüşte barış inşa faaliyeti gibi kabul edilse bile sonuçları itibariyle çatışmayı artırıcı, toplumsal fay hatlarını derinleştirici veya yapılan faaliyeti araçsallaştırıcı etki yapabilmektedir. Bu bağlamda sivil toplum kuruluşlarının çatışan taraflar veya çatışan taraflara destek olan bölgesel ve/veya küresel aktörler tarafından yönlendirildiklerine çatışma bölgelerinde zaman zaman şahit olunmaktadır. Şimdi öncelikle sivil toplum kuruluşlarının barış inşası fonksiyonları bu çerçevede ayrı ayrı ele alınacaktır.

2.1. Koruma

Koruma,²¹ devletlerin asli fonksiyonlarından olan ve devlet kurumları tarafından gerçekleştirilmesi gereken bir faaliyettir.²² Ancak çatışma ve savaşların seyrine göre devletlerin etkisizleştiği durumda kabileler ve çeşitli toplumsal yapılar kendilerini ve mağdurları korumak için organize olabilmektedirler. Sivil yapılar ise faaliyetlerini yaparken çoğunlukla öncelikle kendilerini korumak için harekete geçmekle birlikte kapasitelerine

---

²⁰ Lisa Schirch, *Conflict Assesment & Peacebuilding Planning* (Londra: Kumarian Press, 2013), 131-141.

²¹ What is protection?, *UNOCHA*, Son erişim tarihi: 30 Nisan 2021, <https://www.unocha.org/sites/unocha/files/OoM%20on%20Protection%20%28edited%29%20quick%20update%20Nov%202020.pdf>.

²² Protection, *UNHCR*, Son erişim tarihi: 30 Nisan 2021, <https://www.unhcr.org/protect ion.html>.

göre sivillerin korunmasına yönelik projeler gerçekleştirebilmektedirler. Savaş ve çatışma esnasında koruma fonksiyonu etkin olmakla birlikte öncesinde erken uyarı yapılarak çatışma bölgelerinin tahliyesi ile ve çatışma sonrası psikolojik rehabilitasyon projeleriyle intiharların ve diğer şiddet içeren suçların önlenmesiyle bu fonksiyon icra edilebilmektedir.

Devletlerin etkin olmadığı, çöktüğü ve fonksiyonlarını icra edemediği ve bölgesel ve küresel örgütlerin müdahil olamadığı durumlarda sivil toplum kuruluşları koruma fonksiyonu icra edebilmektedir.²³ Siviller için barınak sağlama, yetim çocukların korumaya alınması, çatışma bölgelerinden kaçan sivillerin sağlık ve temel gıda ihtiyaçlarının giderilmesi, çatışma ve doğal afetlerden etkilenen sivillere yönelik psiko-sosyal destek programları ve kimlik korunması amacıyla yapılan hukuki destek çalışmaları bu kapsamda değerlendirilebilmektedir. Türk sivil toplum kuruluşlarının birçok kriz bölgesinde kurduğu yetimhaneler, çadır kentler, meskenler ve sağlık yardımları bu bağlamda örnek olarak verilebilir.²⁴

Geniş çaplı savaş veya çatışmalardan sonra mayın temizliği, şiddetin zayıflatılması, suç oranlarının düşürülmesi konularından da sivil toplum yapılarının gerek mülteci kamplarında gerekse çatışma sonrası toplumlarda koruma çalışmaları yaptıkları görülmektedir. Bu konuda çalışan uluslararası sivil toplum kuruluşlarından birisi Danimarka merkezli mayın temizleme inisiyatifidir.²⁵ Bu sahada uluslararası faaliyet gösteren bir diğer sivil toplum kuruluşu Uluslararası Cenevre İnsani Mayın Temizleme Merkezi'dir. (The Geneva International Centre for Humanitarian Demining- GICHD)²⁶

Ancak sivil toplum kuruluşları için üst düzey bir kapasitenin gerektiği koruma fonksiyonu için geniş alanlar devletlerin öncelikli koruma işlevini yaptığı veya kolaylaştırdığı veya barışı koruma misyonlarının aktif olduğu bölgelerde gerçekleştirilebilmektedir. Bu şekilde silahlı çatışmanın azaldığı

²³ Thomas G. Weiss, *Humanitarian Intervention* (Cambridge: Polity Press, 2016), 123-130.

²⁴ "STK'ların yardımları çocuklara umut oluyor," *Anadolu Ajansı*, 20 Aralık 2011, Son erişim tarihi: 25 Nisan 2021, <https://www.aa.com.tr/tr/yasam/stkların-yardımları-cocuklara-umut-oluyor-/1316211>.

²⁵ Humanitarian Mine Action, *Danish Demining Group*, Son erişim tarihi: 27 Nisan 2021, <https://danishdemininggroup.dk/mine-action>.

²⁶ The Geneva International Centre for Humanitarian Demining, Son erişim tarihi: 28 Nisan 2021, <https://www.gichd.org/en/>.

veya olmadığı ortamlarda sivil toplum kuruluşlarına alan açılabilme ve geniş anlamda koruma fonksiyonun icra edilmesi anlamında olan diğer barış inşası fonksiyonlarının yapılabilmesi için şartlar olgunlaşabilmektedir.

Öte yandan koruma fonksiyonunun başarısı için gözlem/izleme ile birlikte savunuculuk fonksiyonunun da başarı ile icra edilmesi gerekmektedir. Zira sağlıklı bir risk analizinin yapılması ile ancak koruma yapılacak bölge ve insanlar hakkında doğru bir planlama yapılabilme ve muhtemel tehlikelerin önlenmesi ve ihtiyaç olan iş birliklerinin temin edilmesi için gerek hukuki inisiyatifleri gerekse kampanyaları içeren savunuculuk çalışmalarının birlikte yürütülmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Çünkü bazı zamanlar koruma için yapılan temasların gizliliği önemli olmakla birlikte bazen de uluslararası sivil ağların ve medyanın dikkatinin çekilmesi ve böylelikle karar alıcılara etki edilmesi önemli hale gelebilmektedir. Bu çerçevede koruma fonksiyonunu olumsuz etkileyebilecek faktörler sahada profesyonel inisiyatif alınmasını engelleyen bütçe yetersizliği, şiddetin olaylara müdahale etmeyi engelleyecek boyutta tırmanması ve genel şartların bu fonksiyonu icra etmeye engel olacak kadar kötü olması şeklinde sıralanabilmektedir.²⁷

Profesyonelleşmeyi ve ihtisaslaşmayı zorunlu kılan koruma fonksiyonunun icrası için sivil toplum kuruluşlarının bu sahaya yönelik insan kaynağı yetiştirmesi, yatay ve dikey anlamda diplomatik becerilerini geliştirmesi, güçlü bir mali alt yapıya ve bağışçı ağına sahip olması ve faaliyet icra edeceği bölgede tabanda kabul görececek bir nüfuzla erişmesi şarttır.²⁸

2.2. Gözleme/İzleme

Gözleme veya izleme sadece çatışma zamanlarında değil çatışma ihtimali olan kırılğan toplumlarda veya kriz ve anlaşmazlık durumlarında ve çatışma sonrası süreçlerde de gönüllü veya profesyonel ekiplerce yapılabilen bir faaliyettir. Medyanın ve iletişim araçlarının çok ciddi

---

²⁷ Protection of civilians essential guidance and tools, Son erişim tarihi: 28 Nisan 2021, <https://www.globalprotectioncluster.org/tools-and-guidance/essential-protection-guidance-and-tools/protection-of-civilians-essential-guidance-and-tools/>.

²⁸ Thania Paffenholz, "What Civil Society Can Contribute to Peacebuilding," içinde *Civil Society & Peacebuilding*, ed. Thania Paffenholz (Londra: Lynne Rienner Publishers, 2013), 381-382.

kısıtlandığı baskıcı rejimlerin hüküm sürdüğü toplumlarda gözleme ve izleme faaliyetleri oldukça zor yapılabilmektedir. Daha çok insan hakları ihlalleri, azınlık hakları, yapısal şiddetin sonucu ortaya çıkan uygulamalar gibi durumların ve çatışma esnasında sivillere karşı yapılan hukuksuz uygulamaların, savaş suçlarının, tarihi yapılara verilen zararların ve çatışmaların seyrinin de izlenip rapor edildiği gözleme çalışmalarını icra eden sivil aktörler çatışan taraflar ve siyasi odakların da hedefi olabilmektedir. Bu bağlamda özellikle çatışma bölgelerinde tarafların hedefi haline gelen sivil toplum kuruluşlarının korunması için tedbirler alınması zarureti doğmaktadır.²⁹

Ayrıca çatışan taraflar ve istihbarat kuruluşları için de kaynak haline gelen bu faaliyetlerin manipüle edilme veya engellenme riskleri her zaman bulunmaktadır. Medyadan da beslenen ve kendi haber alma ağlarını kurarak gözlem faaliyeti yapan sivil toplum kuruluşlarının elde ettiği ve yayınladığı veriler medya için de önemli bir kaynak işlevi görmekle birlikte siyasi karar alıcılar ve savunuculuk ve servis sağlama (insani yardım) projeleri yürüten sivil toplum kuruluşları için önemli bir referans kaynağı teşkil etmektedir.

Çatışma öncesi ve çatışma esnasındaki gözleme ve izleme faaliyetleri çatışma sonrası barış inşası süreçlerinin ve bu süreçlerdeki silahsızlanma, yerinden edilenlerin tekrar yerleşim birimlerine dönmesi, ateşkes ihlalleri ve rehabilitasyon, servis sağlama, sosyal uyum, sosyalleşme ve radikalizmle mücadele gibi süreçlerin izlenmesine dönüşerek icra edilebilmektedir.

Gözleme alanındaki bir diğer spesifik ve uzmanlık gerektiren sivil toplum fonksiyonu ise çatışma esnasında tarafların elindeki tutuklu ve mahkumların durumlarıdır. Gerek hapisane koşullarının izlenmesi gerekse hukuki süreçlerin takip edilmesi oldukça profesyonel ve hassasiyet içeren çalışmalardır. Zaman zaman bazı sivil toplum kuruluşları elde ettikleri verilerle gözlem raporları yayınladılar. Bu konuda öncü kuruluşlardan birisi Uluslararası Kızılhaç Örgütü'dür.³⁰

²⁹ Daniela Irrera, Protecting the Protectors: Strengthening the Security of NGOs in Conflict Zones, *e-International Relations*, Son erişim tarihi: 28 Nisan 2021, <https://www.e-ir.info/2020/08/25/protecting-the-protectors-strengthening-the-security-of-ngos-in-conflict-zones/>.

³⁰ How visits by the ICRC can help prisoners cope with the effects of traumatic stress, *International Committee of The Red Cross*, Son erişim tarihi: 28 Nisan 2021, <https://www.icrc.org/en/doc/resources/documents/misc/57jmts.htm>.

Gözlemeleme ve izleme faaliyetlerini güçlü bir temele oturtan bir diğer çalışma ise haritalandırma ve envanter bilgisi temin etme projeleridir.³¹ Akademik bir alt çerçeveye yapılması gereken haritalandırma ve envanter çalışmaları literatür taramasından açık kaynak veri toplanmasına, sahada yapılacak derinlemesine mülakatlardan kamuoyu araştırmalarına kadar birçok birbirini takip eden faaliyeti içermektedir.³² Bütüncül bir bakış açısıyla ve sistemik tahlillerle gerçekleştirilmesi gereken bu faaliyet gözlemeleme ve izleme ile elde edilecek verilerin sağlıklı analiz edilmesine imkan vermekte ve çatışma öncesi fay hatlarının tespit edilerek çatışmanın önlenmesine, çatışma esnasında çatışmanın dönüştürülmesi ve bitirilmesine, çatışma sonrasında da kalıcı barışın tesis edilmesine katkı sağlamaktadır.³³

Gözlemeleme ve izleme fonksiyonun başarılı bir şekilde icra edilmesi için sivil toplum kuruluşlarının yerel ve küresel medya ile güçlü bir işbirliği tesis etmesi gerekmektedir birlikte birbiriyle bağlı halkaların sürdürülebilir bir şekilde bağlanıp sağlıklı veri akışının temin edilmesi için yeterli bir bütçe ve insan kaynağının temin edilmesi gerekmektedir. Bu alanda amatör gözlemeleme yapan sivil yapılara rastlanıldığı gibi güçlü altyapılara sahip sivil gözlem ağları da münhasıran Suriye, Yemen, Rohingya, Irak ve Libya gibi bölgelerle ilgili kurulmaktadır. Bu merkezlerden birisi Uluslararası Yer Değiştirme İzleme Merkezi'dir. (International Displacement Monitoring Centre) Merkez gözlemlerini yıllık olarak raporlamaktadır.³⁴

2.3. Savunuculuk

Sivil toplum kuruluşları tarafından gerçekleştirilen muhtelif savunuculuk türleri vardır ve bu odak noktaları farklı savunuculuk faaliyetlerinin hepsi çatışma ve barış inşa süreçlerinin tüm fazlarında uygulanabilmektedir.

Savunuculuk faaliyetlerinin en yaygın olanı kitleleri harekete geçirerek çatışmaları önlemek, rejimlerin değişimini istemek, insan hakları

---

³¹ Schirch, *Conflict Assesment & Peacebuilding Planning*, 137.

³² Schirch, *Conflict Assesment & Peacebuilding Planning*, 196-202.

³³ Robert Ricigliano, *Making Peace Last: A Toolbox for Sustainable Peacebuilding* (Londra: Paradigm Publishers, 2012), 107-136.

³⁴ Global Report on International Displacement (GRID), Son erişim tarihi: 28 Nisan 2021, <https://www.internal-displacement.org/global-report/grid2020/>.

ihlallerini protesto etmek, yapısal şiddet uygulamalarını kınamak, herhangi bir bölgedeki darbe, insan hakkı ihlali, şiddet, katliam, soykırım veya saldırılara dünya kamuoyunun dikkatini çekmek için gerçekleştirilen kitlesel yürüyüş, toplantı, protesto gösterisi ve sivil eylemler olarak sıralanabilir.³⁵ Sivil toplum kuruluşları ve sivil ağlar tarafından organize edilen bu kitlesel organizasyonlar ulusal ve uluslararası karar alıcıları harekete geçirebildiği gibi medya ile güçlü işbirliği ve medya desteği olmadığı takdirde çatışma ve gerginliklere de sebep olabilmektedir. Özellikle sosyal medyanın etkinleşmesiyle birlikte örgütlü sivil yapılar tarafından bu tür organizasyonlar yapıldığı gibi kısa sürede örgütlenen sivil aktivistler tarafından da kitleler harekete geçirilebilmektedir. Hatta artık bu alanda çalışan ve uluslararası faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşları ayrı bir grup olarak (International Advocacy NGOs- IANGOs) ele alınmaktadır ve bu yapıların yönetimi özel bir ihtisas ve kapasite gerektirmektedir.³⁶

Bir diğer sivil savunuculuk faaliyeti barış görüşmelerini etkilemek için lobi faaliyetleri gerçekleştirmek ve tarafların haklarını korumaya çalışmaktır.³⁷

Savunuculuk fonksiyonunu icra etmek için profesyonel gözlemler, tespit ve takip gerektiren bir diğer saha ise spesifik konularda yerel, bölgesel veya küresel aktörler, devletler, şirketler, silah firmaları, resmi veya sivil silahlı gruplar ve silahlı devlet dışı örgütler tarafından gerçekleştirilen hak ihlallerini, suçları ve faillerini tespit edip yerel, ulusal ve uluslararası mahkemeler nezdinde davalar açarak hukuki takip yapmaktır. Bu faaliyet hukuk ekipleri kurarak bizzat davaların takibi şeklinde olabileceği gibi halihazırda yürüyen hukuki süreçlere veri sağlayarak savunuculuk fonksiyonunun icrasına destek şeklinde de olabilmektedir. İnsan hakları dernekleri ve avukatların kurduğu sivil ağlar gerekli insan kaynağı ve bütçe desteğini sağlayarak özellikle çatışma bölgelerinde savunuculuk faaliyeti yapabilmektedirler. Ancak etkili savunuculuk yapmak için

³⁵ Ryerson Christie, *Peacebuilding and NGOs: State-civil society interactions* (New York: Routledge, 2013), 186-189.

³⁶ L. David Brown, Alnoor Ebrahim ve Srilatha Batliwala, *Governing International Advocacy NGOs*, Son erişim tarihi: 29 Nisan 2021, https://www.hbs.edu/ris/Publication%20Files/Governing%20International%20Advocacy%20NGOs%20WD_9647027d-a173-465d-ab43-0f53ca5ecf9c.pdf.

³⁷ Pamela R. Aall, NGOs and Conflict Management, *United States Institute of Peace*, Son erişim tarihi: 29 Nisan 2021, <https://www.usip.org/sites/default/files/pwks5.pdf>.

çoğu zaman çatışmaların sona ermesi ve barış inşası sürecinin başlaması beklenilmekte siyasi uzlaşma dönemleri ile eş zamanlı olarak hukuki süreçler de işletilebilmektedir. Çatışma sonrası barış inşası ve toplumsal travmaların tamiri için de bu süreçlerin hassasiyetle ve özenle takip edilip neticelendirilmesi gerekmektedir. Gözleme ve izleme çalışmalarının başarısıyla doğrudan bağlantılı olan savunuculuk fonksiyonunun etkinliği diğer fonksiyonlarda olduğu gibi güçlü mali yapı ve uzman ve gönüllü insan kaynaklarının varlığına bağlıdır.

2.4. Sosyalleşme

Sosyalleşme fonksiyonu çatışma sonrası grup içi kimlikleri inşa etmek, baskı altında kalmış ve çatışma şartlarından etkilenmiş toplumların içindeki barış kültürünü güçlendirmek ve bölünmüşlükleri gidermek için yapılan faaliyetler bütünüdür. Özellikle asimetrik çatışma durumlarında ciddi anlamda psiko-sosyal travmaların giderilmesi psikolojik rehabilitasyon çalışmaları kadar grup içi sosyalleşme faaliyetleri ile mümkün olabilmektedir. Bunun için çalışmanın yapılacağı toplumun psiko-sosyal tahlilinin yapılması gerekmektedir.³⁸

Barış inşa süreçlerinde mevcut sosyalleşme kurumlarının da barış ve bir arada yaşama kültürünü geliştirecek şekilde dönüştürülmesi ve rehabilite edilmesi gerekmektedir. Okullar, dini örgütlenmeler, sivil toplum kuruluşları, kulüpler ve toplantı merkezleri gibi yapılar eğer sosyalleşme odaklı bir bakış açısıyla çalışmazlarsa mevcut bölünmüşlükleri daha da körükleyebilmektedirler. Sivil toplum kuruluşlarının barış inşası fonksiyonlarının sekizincisi olarak ele alacağımız radikalleşme ile mücadele fonksiyonu sosyalleşme ile doğrudan ilgilidir. Eğer barış ve demokrasi kültürü yaygınlaştırılmazsa radikal hareketler toplum içinde yeniden gelişebilmekte ve şiddete açık bir zemin oluşabilmektedir. Özellikle mültecilere yönelik yapılan araştırmalarda sosyalleşme faaliyetlerinin ve radikalleşme ve şiddet risklerinin önemine dikkat çekilmektedir.³⁹

---

³⁸ Volkan, *Kimlik Adına Öldürmek*, 86-109.

³⁹ Hilmi Demir, Suriyeli Göçmenlerde Radikalleşme: Riskler ve Fırsatlar, *TEPAV*, Son erişim tarihi: 29 Nisan 2021, https://www.tepav.org.tr/tr/blog/s/6253/Suriyeli+Gocme+nlrde+Radikallesme_+Riskler+ve+Firsatlar.

Bu açıdan sivil toplum kuruluşlarının toplum içinde sosyalleşmeyi artıracak kurumları inşa edici ve güçlendirici projeler gerçekleştirmesi, bu kurumlarda barış eğitimleri düzenlemesi, grup içi kaynaşmayı artırıcı birlikte faaliyetler organize etmesi barış inşasının kalıcı olması ve toplumsal direncin artırılarak kırılğanlıkların tamir edilmesi adına çok büyük önem arz etmektedir. Grup içi sosyalleşmenin başarılı sonuçlar doğurması ancak toplum içinde dinlenmeyen, sesi duyulmayan, ihmal edilmeyen hiçbir grubun bırakılmamasına bağlıdır. Toplumlar içinde sesi işitilmeyen gruplar marjinalleşmeye meyilli oldukları için istenilen barış ve bir arada yaşama kültürü tam anlamıyla olgunlaşmamaktadır. Bu fonksiyonun icrası sosyolojik ve psikolojik destek alınarak gönüllü ve profesyonel insan kaynağı kapasitesi ile sivil yapılar tarafından gerçekleştirilebilmektedir.

2.5. Sosyal Uyum

Çatışma sonrası savaştan taraflar ve göç eden insanlarla karşılaşan toplumlar arasındaki iletişimin sağlıklı hale getirilmesine katkıda bulunan ve bir arada yaşama zemininin geliştirilmesini temin eden sosyal uyum programları sivil toplum kuruluşlarının barış inşası süreçlerine yapabilecekleri en önemli katkılardandır denilebilir. Uzun dönemde etkileri görülen sosyal uyum programlarında belli sorunların çözümünü merkeze alan projeler icra edilebildiği gibi toplumlar arası veya çatışan gruplar arası köprüler kurulmasını hedefleyen ortak çalışmalar da yapılabilmektedir. Barış inşası için karşılıklı grupların ayrı ayrı barış kültürünü benimsemesi, karşılaşılan toplumlar arasındaki kırılğanlıkların tespit edilip muhtemel çatışma sebeplerinin giderilmesi için ortak çalışmalar yapmak şarttır. Zira bir taraftaki şiddet eğiliminin azaltılması topyekun kalıcı barışın tesisini sonuç vermemektedir.

Sosyal uyum programları siyasi parti mensupları, dini ve etnik gruplar, sivil toplum kuruluşları, aşiret yapıları arasında düzenlenen ortak programlar veya problem çözümüne odaklanılan çalışma toplantıları şeklinde olabileceği gibi doğrudan küçük topluluklar arasında yani tabanda da düzenlenebilmektedir. Sözgelimi Türk Kızılay'ın sosyal uyum programı dört alt programdan oluşmaktadır. Bunlar sırayla, bir arada

yaşama kültürünün geliştirilmesi, gönüllülük, kamu ve sivil toplumun güçlendirilmesi ve topluluk katılımı ve hesap verebilirliktir.⁴⁰

Uluslararası STK'lar, akademik kuruluşlar veya dini ve ilmi gruplar problem çözüme odaklı sosyal uyum projeleri icra edebilmektedirler. Sosyal uyum projelerini çoğu zaman bu alanda ihtisaslaşmış sivil toplum yapıları gerçekleştirmektedir. Dolayısıyla çatışma çözümü teknikleri, müzakere usulleri ve barış kültürü gibi konularda eğitimler düzenlenerek bu alanda sivil toplum kapasiteleri inşa edilebilmektedir. Profesyonel bir kapasite gerektiren bu fonksiyonun icrasında çalışma yapacak sivil toplum kuruluşunun hedef toplumlarca kabul edilebilir ve güvenilir olması gerekmektedir. Ayrıca uzun vadede başarılı olabilen sosyal uyum programları için yeterli bütçe ve insan kaynağı ayrılmazsa çok sınırlı bir alanda uygulanmak zorunda kalınmakta ve etkisi çok dar alana münhasır kalabilmektedir. Bu anlamda benzer çalışma yapan sivil toplum kuruluşlarının bir ağ kurarak proje yürütmeleri ve çok iyi planlanmış bir faaliyetle bu fonksiyonlarını icra etmeleri başarılı sonuçlar elde etmek için zorunlu görülmektedir.

2.6. Kolaylaştırıcılık/Arabuluculuk

Çatışma olmayan ancak kriz, görünmez çatışma veya toplumsal kırılmalıkların olduğu toplumlarda, çatışmanın tüm fazlarında ve çatışma sonrası barış inşa süreçlerinde her ölçekte kolaylaştırıcılık veya arabuluculuk sivil toplum kuruluşları tarafından gerçekleştirilebilmektedir. Şüphesiz bu kolaylaştırıcılık faaliyetinin boyutu ve kapsamı sivil toplum kuruluşunun kapasitesini de doğrudan ilgilendirmektedir. Yerel ölçekte çatışan ve aralarında anlaşmazlık bulunan taraflar arasında, resmi makamlarla sivil gruplar arasında, uluslararası toplumla belli bir yerel aktör arasında, uluslararası örgütlerle çatışan bir taraf arasında veya bazen çok sınırlı da olsa çatışan devlet güçleri arasında sivil aktörlerin devreye girdiği ve gayri resmi kolaylaştırıcılık rolü üstlendiği durumlar olabilmektedir. Örneğin Suriye'de yaşanan kriz boyunca İnsani Yardım Vakfı İHH'nın farklı zamanlarda gerçekleştirdiği arabuluculuk inisiyatifleri sonucu birçok

---

⁴⁰ Sosyal Uyum, *Kızılay Toplum Merkezleri*, Son erişim tarihi: 29 Nisan 2021, <http://www.kizilaytoplummerkezleri.org/tr/sosyal-uyum>.

mahkûmun serbest bırakılması veya çatışan taraflar arasında takas edilmesi sağlanmıştır.⁴¹

Arabuluculuklar çatışmayı önlemeye yönelik olabileceği gibi şiddeti azaltmak, ateşkes sağlamak, tutuklu, esir veya mahkum takası yapmak, barış anlaşması ve barış inşa süreçlerinde tarafların anlaşmasını temin etmek, barış inşa süreçlerinde silah teslim veya silahsızlanma süreçlerini takip etmek veya nüfus hareketliliğini ve yerinden edilmiş grupların güvenli geri dönüşlerini gözlemek gibi amaçlarla sivil toplum kuruluşları kolaylaştırıcılık veya arabuluculuk yapabilmektedirler. Bu inisiyatifler çatışmaların önlenmesi veya çözülmesi bağlamında çok taraflılık esasına göre alınmakta ve her ne kadar sınırları ve çözüme ulaşma oranları tartışılabilir de yerelden uluslararası örgütlere kadar bir uyum içinde gerçekleşmesi gerekmektedir.⁴²

Biraz daha spesifik bir kolaylaştırıcılık ve arabuluculuk örneği olarak insani diplomasi faaliyetleri değerlendirilebilir. İhtiyaç duyulan bir bölgeye veya topluluğa insani yardım ulaşması için yapılan tüm faaliyetleri tanımlamak için kullanılan insani diplomasi, dar anlamda çatışma bölgelerinde mağdur, esir, tutuklu veya mahkum kişilerin özgürlüklerine kavuşması için gerçekleştirilen yatay veya dikey yönlü tüm temasları tarif etmek için kullanılmaktadır. Profesyonel bir insan kaynağı kapasitesi ile birlikte yerel ve elit seviye aktörler tarafından kabul edilebilirlik ve güvenilirlik gerektiren bu faaliyet çatışmanın ve barış inşasının tüm fazlarında icra edilebilmektedir ve çatışmaların dönüştürülmesinde ve barış inşasına zemin hazırlanması ve barış inşası süreçlerinde olumlu etki yapabilmektedir.⁴³ Türkiye son yıllarda insani diplomasiyi dış politika esası olarak kabul ederek bu sahada resmi ve sivil kuruluşların katılımıyla çok çeşitli projeler ve faaliyetler icra etmektedir.⁴⁴

⁴¹ Suriye’de İnsani Diplomasinin Büyük Başarısı, İHH İnsani Yardım Vakfı, Son erişim tarihi: 29 Nisan 2021, <https://www.ihh.org.tr/haber/suriyede-insani-diplomasinin-buyuk-basarisi-1540>.

⁴² Fred Tanner, Conflict prevention and conflict resolution: limits of multilateralism, ICRC, Son erişim tarihi: 29 Nisan 2021, <https://www.icrc.org/en/doc/resources/documents/article/other/57jq2.htm>.

⁴³ Andrew S. Natsions, “An NGO Perspective,” içinde *Peacemaking in International Conflict*, ed. I. William Zartman ve J. Lewis Rasmussen (Washington, DC: United States Institute of Peace), 337-361.

⁴⁴ Hatice Karahan, *Uluslararası Yardım Mimarisinde Türkiye Tecrübesi* (İstanbul: İnsan Yayınları, 2020), 49-69.

2.7. Servis Sağlama

Servis sağlama veya tüm yönleriyle insani yardım faaliyetleri sivil toplum kuruluşları tarafından çok geniş bir yelpazede gerçekleştirilen çalışmalar bütünüdür. Acil insani yardımdan barınmaya, sağlıktan gıda yardımlarına varıncaya kadar çok çeşitli sahalarda gerçekleştirilen servis sağlamanın barış inşası fonksiyonu olup olmadığı konusunda barış çalışmaları kapsamında tartışmalar yaşanmıştır. Ancak insani yardım ve diğer servisler siyasaşlaşmadığı ve çatışmalardan önce ve çatışmalar esnasında ve barış inşası süreçlerinde gerçekleştirilen servis sağlama projeleri toplumsal direncin artmasına vesile olmaktadır. Ayrıca servis sağlama projeleri diğer barış inşası faaliyetlerinin başlatılması için bir giriş noktası işlevi görmektedir. Bu fonksiyonu itibariyle de servis sağlama faaliyetleri barış inşası fonksiyonları arasında değerlendirilmektedir.⁴⁵

Önceki bölümlerde de ifade edildiği gibi servis sağlama faaliyetlerindeki en önemli risk insani yardım zincirinin çatışan taraflar, siyasi odaklar veya uluslararası aktörler tarafından suiistimal edilmesi ve yönlendirmesiyle amacına zıt bir şekilde kullanılmasıdır. Bu riskli uygulamalar olduğu takdirde servis sağlama çalışmaları barış inşasına katkı sağlamak yerine toplumdaki kırılganlıkları ve çatışmaları tırmandırma riski taşımaktadır.⁴⁶

Servis sağlama faaliyetlerinin barış inşasına katkı sağlaması için bir diğer şart da bu faaliyetlerin adaletli bir şekilde icra edilmesi ve sürdürülebilirlik kazandırılmasıdır.

2.8. Radikalleşme ile Mücadele

Devlet dışı silahlı örgütler ve terör örgütlerinin son yıllarda etkinliğinin artması ve bu örgütlerin dünyanın her yerinden sempatizan ve militan devşirebilecek bir ağ kurmaları terörle mücadelede yeni bir yaklaşımın gelişmesine sebep olmuştur. Özellikle 11 Eylül saldırılarından sonra yoğunlaşan ve terörizmle mücadele çerçevesinde geliştirilen ve radikalleşme ile mücadele olarak nitelenen bu yaklaşım terör örgütü

---

⁴⁵ Deliver Humanitarian Aid, Son erişim tarihi: 29 Nisan 2021, <https://www.un.org/en/our-work/deliver-humanitarian-aid>.

⁴⁶ Linda Polman, *Kriz Kervanı: İnsani Yardımın Nesi Yanlış?* (İstanbul: Paloma, 2014), 87-97.

mensupları ve sempatanlarına yönelik siyasi, ekonomik, sosyolojik, psikolojik ve dini rehabilitasyon ve telkinlerle gerçekleştirilen ve kişilerin bu örgütlere katılım süreçlerini analiz edip bu katılımları önleme stratejileri üzerine kurulu bir dizi faaliyeti ihtiva etmektedir. Radikalizmden şiddetin araçsallaştırılmasını talep eden aşırıcılığa ve nihayet teröristliğe evrilen basamakları en başında tespit edip terörle kökeninde mücadeleyi hedef alan bu yaklaşım metodunda tabana nüfuzu kuvvetli ve ihtisaslaşmış sivil toplum kuruluşlarının rolü ve fonksiyonu yadsınamayacak derecede önemli olabilmektedir.⁴⁷

Esasında sosyal uyum ve sosyalleşme başlıkları altında da değerlendirilebilecek bu fonksiyon terör örgütlerinin etkinlikleri sebebiyle ayrı bir başlık altında incelenmeyi gerektirmektedir. Çatışmaların olmadığı ancak toplumsal kırılmalıkların olduğu süreçlerde toplumsal direncin güçlendirilmesi, çatışmaların önlenmesi ve pozitif barış inşa süreçlerinde elverişli bir zemin olduğu için sivil yapıların özellikle marjinal gruplara yönelik faaliyetleri çatışmaları önleyici etkiler doğurabilmektedir. Terör örgütlerinin eleman devşirebildikleri baskı altındaki gruplar ve göçmen toplulukları hedefleyen faaliyetler ise gerek çatışmaların cereyan ettiği dönemlerde ve çatışma sonrası kamplarda ve bölünmüş toplumlarda kalıcı barışın tesisi adına çok önemlidir. Diğer barış inşa fonksiyonları ile birlikte uygulanması gereken radikalleşme ile mücadele çalışmaları uzun vadede sonuç alınabilen, profesyonel insan kaynağı ve güçlü bütçe gerektiren faaliyetler olması sebebiyle sivil toplum kuruluşlarında hususi bir kapasite inşasını zorunlu kılmaktadır.

3. STK'ların Barış İnşa Fonksiyonlarını Etkileyen Faktörler

3.1. Devletlerin Etkisi

Sivil toplum kuruluşlarının barış inşasında etkinliğini belirleyen temel faktörler ilgili devletin davranış ve tutumu, şiddetin seviyesi, medyanın rolü ve özgürlüğü, sivil toplum kuruluşu içindeki farklılıklar, dış siyasi aktörlerin özellikle bölgesel aktörlerin etkisi ve bağışçıların rolü olarak sıralanabilmektedir.

---

⁴⁷ Talha Köse ve İpek Coşkun, *Türkiye'de Üniversiteler ve Radikalleşme* (İstanbul: SETA Kitapları, 2019), 19-36.

Devletlerin davranış ve tutumları silahlı çatışmanın kaynağı olabilmekte, devletler sivil toplum üzerinde baskıcı olabilmekte, demokratik yönetimler sivil toplum kuruluşlarının faaliyet alanını genişletebilmekte ve devletlerin koruma ve servis sağlama gibi geleneksel görevlerini ifa etmesi durumunda sivil toplum kuruluşları diğer fonksiyonlara odaklanabilmektedir.

Devletlerin bazı gruplar tarafından gayr-ı meşru olarak algılanması durumunda sivil toplumda karşıt gruplar halinde bölünmeler yaşanabilmektedir. Ayrıca ayrımcılığın var olması veya var olduğu algısı; ötekileştirilmiş grupların, silahlı çatışmayı şikayetlerini dillendirmenin tek yolu olarak görmesine yol açmaktadır. Yönetim türü ve hükümet etme şeklinin sivil toplum üzerindeki etkisi de sivil toplumun fonksiyonlarını yerine getirmesi bakımından önemlidir.

Demokratik süreçlerin suiistimal edildiği durumlara rağmen demokratik kurumların varlığı sivil toplum faaliyetlerinin sürdürülmesini sağlamada hayati öneme sahiptir. Bir çatışma bölgesinde şiddet ne kadar çoksa, sivil toplumun alanının o kadar daralması bir yana, sivil toplum aktörleri şiddetin hedefinde de olabilmektedir. Savaşan gruplar arasında yaşanan doğrudan çatışmaların dışında, tecavüz, zorunlu göç, muhaliflere yönelik şiddet gibi sistematik şiddetin değişik formları bulunmaktadır.

Toplumda yaşanan şiddet, sivil toplumun barış inşası faaliyetlerini etkilemekle beraber, toplumda uzun vadeli yapısal değişikliklere de sebep olmaktadır. Öte yandan pek çok çatışmada günlük hayata yayılmış şiddetin tırmanması, insan hakları gruplarının kurulmasında, mağdur organizasyonlarının ve barış hareketlerinin oluşturulmasında tetikleyici olmakta ve şiddete karşı savaşın toplumu birleştiren bir faktör olduğu görülmektedir.⁴⁸

3.2. Şiddet Seviyesi

Şiddet, sivil toplumun barış inşası faaliyetlerini kısıtlayan en önemli unsurdur denilebilir. Zira şiddet arttığında sivil toplum kuruluşlarının barış inşası faaliyetleri azalmakta, şiddet azaldığında bu faaliyetler artmaktadır.

---

⁴⁸ Thania Paffenholz and Christoph Spurr and Roberto Belloni and Sabine Kurtenbach and Camilla Orjuela. "Enabling and Disabling Factors for Civil Society Peacebuilding," 406-409.

Ayrıca şiddet sadece sivil toplum kuruluşlarının faaliyet sahasını daraltmamakta, sivil toplum kuruluşları şiddetin hedefi olabilmektedir. Bununla birlikte yüksek şiddet seviyesi bazen de barış inşası süreçlerini tetikleyebilmektedir. Savaş ve silahlı çatışmalar şiddetin her türüsünü üretebilmekte, savaş ve silahlı çatışma bölgelerinde şiddetin diğer şekilleri sistematik bir şekilde kullanılmaktadır. Cinsel şiddet, işkence, zorla yerinden etme ve göçe zorlama, seçilmiş kişi, aile, grup ve toplumlara karşı zorbalık sivilleri korkutmak amacıyla kullanılan şiddet türleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle çatışma bölgelerinde kadınların maruz kaldığı⁴⁹ sistematik şiddet örnekleri dikkat çekmektedir.⁵⁰

Çatışmanın her safhasında barış inşası faaliyeti yapabilen sivil toplum kuruluşu aktörlerinin manevra ve çalışma sahası şiddetin arttığı ve yaygınlaştığı durumlarda daralmaktadır. Aynı zamanda şiddet, mevcut sosyal yapıları ve faaliyetleri de etkilemekte, korku, güvensizlik ve yılgınlığın toplumsallaşmasına sebep olmaktadır. Ayrıca şiddet toplum içinde kutuplaşmaların artmasına ve toplumdaki grupların çatışan tarafların manipülasyonuna daha açık hale gelmesine neden olmaktadır. Şiddetle birlikte etkilenen bir diğer faktör de sivil toplum kuruluşu mensuplarının hedef olması durumudur. Birçok çatışma bölgesinde insan hakları savunucuları, gazeteciler, barış aktivistleri, insani yardım çalışanları ve kamuya açık bir şekilde barış çağrısı yapanlar şiddetin doğrudan hedefi olmaktadır.

Öte yandan şiddetin artması sivil toplum kuruluşlarını savunma, hukuki girişimlerde bulunma ve insan haklarını gözlemleyip raporlama konularında tetiklemekte, kurumsallaşma ve diğer faaliyetlerin başlamasına sebep olabilmektedir.

3.3. Medya Etkisi

Medya, sivil toplumun faaliyetlerini hem olumlu hem de olumsuz yönde etkileme potansiyeline sahip önemli bir faktördür. Öncelikle, medyanın

⁴⁹ Ayşegül Göklap Kutlu, *Armed Conflicts and Sexual Violence Against Women: An Inevitable Accompaniment?*, *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, KOSBED* 28, (2014), 1-20.

⁵⁰ Secretary-General's in-depth study on all forms of violence against women, *Violence against women, UN Women*, Son erişim tarihi: 29 Nisan 2021, <https://www.un.org/womenwatch/daw/vaw/v-sg-study.htm>.

özellikle sivil toplumun koruma, izleme ve savunuculuk girişimlerinde büyük etkisi vardır ve olumlu medya yayınları olmadan pek çok sivil toplum girişimi çok daha az etkili olmaktadır. Ayrıca imajları, yaftaları ve basmakalıpları güçlendirme aracı olarak yani algıyı inşa etme aracı olarak medyanın sosyalleşme ve sosyal uyum girişimlerinde de etkili olduğu görülmektedir.

Sivil toplumun koruma faaliyetleri bazen doğrudan gazetecilerin korunmasını hedeflemektedir. Medya, koruma fonksiyonuna destek olmak dışında, gözlemlene ve savunuculuk çalışmalarında da önemli rol oynayabilmektedir. Ancak bunun barış zamanlarında, silahlı çatışma ya da savaş zamanlarına göre çok daha kolay yapıldığı görülmektedir.⁵¹

Öte yandan, medyanın sivil topluma olan desteği ne derece özgür olduğuyla bağlantılı bir şekilde değişiklik göstermektedir. Silahlı çatışma zamanlarında genellikle medyanın zayıf olduğu ve şiddet ve tehditlere maruz kaldığı görülmektedir. Ama aynı zamanda, çatışmanın tırmandığı zamanlarda, hassas konulara değinen medyaların varlığı da görülebilmektedir.⁵² Buna örnek olarak Katar'a ait El Cezire Televizyonu'nun Arap Baharı dönemindeki faaliyetleri gösterilebilir.⁵³

3.4. Diaspora Faktörü

Çatışma yönetimi, çatışma çözümü ve barış inşası çalışmalarında göz ardı edilmemesi gereken önemli bir saha diaspora toplumlarıdır. Çatışma bölgelerinden göç edenler çoğunlukla eğitilmiş, orta sınıf ve gençler olduğu için göç ettikleri yerlerde aktivizme devam etmekte ve sivil toplum kuruluşları kurarak sivil çalışmalara katılmaktadırlar. Gözlem, savunuculuk, hizmet sağlama gibi fonksiyonlar için hem fon oluşturma hem de bizzat bu faaliyetleri yerine getirme işlevi görebilen diaspora inisiyatifleri lobi çalışmaları da yapabilmektedir. Yakın ülkelere göç edenlere “yakın diaspora” denilmektedir. Yerel sivil toplum aktörleri

---

⁵¹ How the media can contribute to conflict transformation, *DW Akademie*, Son erişim tarihi: 29 Nisan 2021, <https://www.dw.com/en/how-the-media-can-contribute-to-conflict-transformation/a-47179412>.

⁵² Ramsbotham ve Woodhouse ve Miall, 420-429.

⁵³ İbrahim Karataş, *The Role of Soft Power in Qatar's Foreign Policy* (Ankara: Nobel Bilimsel Eserler, 2020), 151-180.

yakın diasporadaki sivil aktörleri kullanarak yakın diasporanın bumerang etkisinden faydalanmaktadır. Kendi hükümetlerini etkileyemeyen ve yönlendiremeyen yerel sivil aktörler yakın diaspora ve diğer diasporadaki aktörleri ve uluslararası sivil ağları harekete geçirerek kendi hükümetleri ve karar alıcılar üzerinde baskı kurma yolunu tercih etmektedir.⁵⁴

Diasporanın her ülke ve toplum için muhtelif derecelerde etkileri mevcuttur. Çatışma çözümü ve barış inşa süreçlerinde diasporanın etkisi hesaba katılarak planlamalar yapılabilmektedir. Barış inşa çalışmalarının başarısı için önceki bölümlerde bahsi geçen saha tarama ve envanter çalışmalarında diasporadaki önemli aktörler, sivil toplum kuruluşları, muhalif gruplar, şirketler tespit edilmeli ve ihtiyaç halinde barış süreçlerine katılmaları temin edilmelidir.

Diasporanın bir diğer etkisi çatışma durumunda, çatışan taraflara destek verme potansiyelidir. Diaspora desteği çatışmaları olumsuz yönde etkileyebilmekte ve çatışmanın tırmanmasına, çözülmemesine ve daha da kronik bir hal almasına vesile olabilmektedir. Diaspora toplumlarının yerel aktörlere göre daha şahin tutum takınabildiği durumlarda çatışmaların tırmanması ve insani krizlerin derinleşmesi ihtimal dahilindedir. Dolayısıyla diaspora yapısı tahlil edilerek çatışma çözümü ve barış inşa süreçleri ona göre planlanmalıdır. Diasporanın ülkeden uzak olması bir takım meşruiyet sorunlarını beraberinde getirirse de bu uzaklığın getirmiş olduğu yerel sınırlandırmalara maruz kalmamalarına, dolayısıyla daha rahat ve geniş bir bakış açısıyla sorunları değerlendirmelerine sebep olmaktadır. Ayrıca ekonomik ve entelektüel kapasitelerin yerel unsurlara göre daha yüksek olması durumunda barış inşa süreçlerine olumlu katkı yapma ihtimalleri de yükselmektedir.

3.5. Dış Politik Aktör ve Faktörler

Çatışma öncesinde, çatışma esnasında ve çatışma sonrası barış inşa süreçlerinde dış politik aktör ve faktörler çok önemli bir role sahip olabilmektedirler. Siyasi baskı ve bağış desteğini kullanarak resmi karar

---

⁵⁴ Eva Østergaard-Nielsen, *Diasporas and Conflict Resolution – Part of the Problem or Part of the Solution?*, *Danish Institute for International Studies*, (Mart 2006), Son erişim tarihi: 30 Nisan 2021, https://www.files.ethz.ch/isn/16804/diaspora_conflict_resolution.pdf.

alıcıların, yerel aktörlerin ve sivil aktörlerin tutumlarının değişmesine de sebep olabilen dış politik aktör ve faktörler çatışma çözümü ve barış inşa süreçlerinin seyrini belirleyici olabilmektedir.⁵⁵

Dış politik aktör ve faktörler çatışmanın veya barış inşa sürecinin yaşandığı ülkelere komşu ülkeler olabildiği gibi uluslararası örgütler ve küresel güçler de olabilmektedir. Sivil toplum kuruluşları çatışma çözümü ve barış inşa süreçlerinde bu aktör ve faktörleri hesaba katarak strateji belirlemeli ve buna göre mekanizmalarını oluşturmalıdır. Özellikle uluslararası örgütlerin harekete geçmesi, küresel güçlerin karar alıcılarına etki etme ve ilgili ülkelerdeki lobileri etkileme açısından uluslararası sivil toplum kuruluşlarının bu dış aktör ve faktörleri etkilemeye yönelik faaliyetlerine sıkça rastlanmaktadır. Bu sahada İnsan Hakları İzleme Örgütü, Uluslararası Kriz Grubu ve Uluslararası Af Örgütü gibi sivil kurumlar öne çıkmakla birlikte bölgesel bazda birçok uluslararası sivil toplum kuruluşunun benzer çalışmalar yaptığı gözlemlenmektedir.⁵⁶

4. Türk STK'ların Barış İnşa Edici Kapasitesi Üzerine Bir Değerlendirme

Türkiye'deki sivil toplumun gelişimi ve yapısı değerlendirilirken İslam kültürünü ve özellikle Osmanlı toplumsal yapısını dikkate almak şarttır. Bu konuda muhtelif görüşler ve tartışmalar olsa da vakıf kültürü, dini yapılanmalar ve esnaf örgütlerinin günümüz sivil toplum yapısındaki ve gönüllülük kültüründeki etkileri göz ardı edilmemelidir.⁵⁷ Aşağıda temas edileceği gibi her ne kadar Cumhuriyet döneminde uzun süreli kopukluklar ve askeri müdahale süreçlerinde ciddi sınırlandırmalar olsa da Türkiye'deki sivil toplum yapısının önemli bir zenginliğini tarihten gelen mezkur teşkilatlanmalar oluşturmaktadır ve bu miras bilhassa toplumsal direncin korunması amacına matuf pozitif barış çalışmalarına yansımıştır.

---

⁵⁵ Shahid Ahmad Hashmat, *International Conflict Resolution: Role of the UN and the OIC* (Islamabad: Nust Publishing, 2014), 41-63.

⁵⁶ Gareth Evans, The Role of a Global NGO in Preventing and Resolving Deadly Conflict, *The International Crisis Group*, Son erişim tarihi: 30 Nisan 2021, <https://www.crisisgroup.org/international-crisis-group-role-global-ngo-preventing-and-resolving-deadly-conflict>.

⁵⁷ Ziya Kazıcı, *Osmanlı Vakıf Medeniyeti* (İstanbul: Bilge Yayıncılık, 2003), 98.

Farklılıkların yönetilmesi ve “açık medeniyet”⁵⁸ olarak değerlendirilen bu yaklaşım farklı tarihlerde yaşanan uzun dönemli toplumsal barışın da anahtarı olmuştur. Tarihi mirasın devamı niteliğindeki sivil toplum yapılarına ilave olarak Soğuk Savaş sonrası küresel gelişmelerin etkisi ve Türkiye’de sivil toplumun kurulması ve gelişmesini engelleyen yasal zorlukların kaldırılması ile kurulan ve faaliyetlerde bulunan modern anlamdaki sivil toplum kuruluşlarını dikkate almak gerekmektedir.⁵⁹ Kanaatimizce tarihi kökleri bulunan vakıflar, tarikatlar veya dini gruplar ve esnaf örgütlenmelerinin de modern sivil toplum kuruluşları gibi barış inşa kapasitesi mevcuttur. Bu çalışmada bu kapasitenin varlığı ve yeterliliği kısaca tartışılmaktadır.

Türkiye’deki STK’lar gerek Türkiye içindeki sosyal fay hatlarına gerekse uluslararası, özellikle Türkiye’nin tarihi ve kültürel bağlarının olduğu İslam Dünyası’ndaki kriz bölgelerine⁶⁰ ve çatışma alanlarına daima duyarlı olmuşlardır.⁶¹ Hatta bu sosyal fay hatları, kriz bölgeleri ve çatışma alanları sivil yapıların kurulma amaçlarını, vizyon ve misyonlarını ve hareket tarzlarını ciddi anlamda etkilemiştir. Bu sebeple de Türk STK’larını ‘barış inşa edici’ yapılar olarak nitelendirmek yanlış olmayacaktır. Her ne kadar bir tür sivil toplum yapısı görünümlü Fethullahçı Terör Örgütü’nün (FETÖ) 15 Temmuz darbe girişimi sivil toplum kuruluşlarının dış politikayı etkileme gücünü olumsuz yönde etkilese de⁶² özellikle girişimci ve insani dış politikanın destekleyici unsurları olarak hâlâ önemini korumaktadır denilebilir.

Bilindiği gibi Cumhuriyet döneminde Evkaf ve Şer’iye Nezareti lağvedilerek bütün mazbut vakıflar devletleştirilmiş ve yeni vakıf kurmak yasaklanmıştır. Bu sebeple 1967 yılına kadar çok az kurum

⁵⁸ Recep Şentürk, *Açık Medeniyet: Çok Medeniyetli Toplum ve Dünyaya Doğru* (İstanbul: İz Yayıncılık, 2017), 38-49.

⁵⁹ Filiz Cicioğlu, “Türkiye’de Sivil Toplum,” içinde *Ortadoğu’da Sivil Toplum*, ed. Filiz Cicioğlu (Ankara: Kadim Yayınları, 2019), 29-60.

⁶⁰ “Managing Disasters and Conflicts in OIC Countries”, *SESRIC*, ed. Savaş Alpay, Son erişim: 15 Ocak 2021, <https://sesric.org/files/article/486.pdf>.

⁶¹ Fadi Farasin, “Achieving Peace and Security in a World of Turmoil: An Arduous Challenge for the OIC”, *Knowledge Platform Security & Rule of Law*, Son erişim tarihi: 15 Ocak 2021, <https://www.sesric.org/files/article/659.pdf>.

⁶² Ali Balcı, *Türkiye Dış Politikası: İlkeler, Aktörler ve Uygulamalar* (İstanbul: Alfa, 2017), 349.

kurulabilmiştir. Vakıf yerine “Tesis” adı altında sivil kurumların kurulmasına izin verilmiştir. Türkiye’de çok partili hayata geçilmesi ve 1950’den sonra Demokrat Parti’nin etkin olmasıyla sivil alan biraz daha rahatlamıştır. Bu anlamda ilk köklü ve kapsamlı hareket 1951 senesinde İlim Yayma Cemiyeti’nin kurulması olmuştur. Eğitim odaklı kurulan bu dernek, daha sonra kurulacak olan birçok sivil kuruluşa öncülük etmiştir. 1960’tan sonra kurulan Aydınlar Ocağı bunların birincisidir. Toplumsal kalkınmaya hizmet eden bu dernek de Türkiye’de sivil aydınlar hareketini başlatması bakımından önemlidir. 1967’de vakıfların kurulmasına izin verilince yeniden vakıf kuruluşları yaygınlık kazanmıştır. Bu dönemde öğrenci çalışmaları yapan Milli Türk Talebe Derneği’nin (MTTB) düzenli kurultayları, Türkiye Komünizmle Mücadele Derneği’nin (TKMD) seminer faaliyetleri, Aydınlar Ocağı tarafından tertiplenen Milliyetçiler Kurultayları gibi sivil alanın teşkilatlanmasına yönelik geniş çaplı buluşmalar gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmaların daha da genişlemesinin ilk adımı ise Aydınlar Ocağı tarafından 31 Mayıs 1991’de düzenlenen Türkiye Gönüllü Kültür Teşekkülleri Birinci İstişare Toplantısı ile atılmıştır. “Değişen Türkiye ve Dünya” başlığı ile yapılan bu toplantıyı Birlik Vakfı, İş Dünyası Vakfı, Türkiye Yazarlar Birliği, MÜSİAD ev sahipliğinde düzenlenen bir dizi istişare toplantıları takip etmiş, her defasında katılan vakıf, dernek, birlik ve sivil kurum sayısı artmıştır. Nihayet 22 Aralık 1994’te tüm bu sivil oluşumların çatı kuruluşu şeklinde Türkiye Gönüllü Teşekküller Vakfı (TGTV) kurulmuştur. TGTV⁶³, Türkiye’de yüzlerce sivil toplum kuruluşunu bünyesinde toplayarak önemli bir etkileşim, işbirliği ve istişare zemini haline gelmiştir. Bir yandan istişare toplantılarına devam ederek üyeleri arasındaki temas ve koordinasyonu en üst seviyeye çıkaran vakıf, bir yandan da hükümetlerle temas kurarak sivil alanın daha da genişlemesi, toplumun taleplerinin yerine getirilmesi, sivil toplum kapasitesinin artması için çalışmalar yapmıştır.⁶⁴

Türkiye’de sivil toplum anlayışındaki asıl büyük değişiklik ise başta da ifade edildiği gibi Soğuk Savaş sonrasında gerçekleşmiştir. Özellikle Sovyetler Birliği ve Yugoslavya’nın dağılması sonrası ortaya çıkan jeopolitik boşluk alanlarının sebep olduğu çekim gücü ve bölgesel milliyetçilikler, sınır anlaşmazlıkları ve paylaşım sorunları sebebiyle

---

⁶³ “Tarihçe”, *TGTV*, Son erişim tarihi: 15 Ocak 2021, <http://www.tgtv.org.tr/tarihce>.

⁶⁴ Sabahattin Zaim, *Türkiye’nin Yirminci Yüzyılı* (İstanbul: İşaret Yayınları, 2005), 79-89.

çıkan çatışmalar insani yardım, çatışmalara müdahale, savunuculuk, insan hakları ihlallerini gündeme getirme, uluslararası hukuk mekanizmalarını harekete geçirme, gözlem ve değerlendirme gibi ihtiyaçların daha çok gündeme gelmesine vesile olmuştur. Aynı dönemde küresel etkileşim oranı artmış ve Batı'daki örnekler üzerinden yeni bir sivil toplum inşası üzerine çalışmalar yapılmaya başlanmıştır.

20. yüzyılın son çeyreğinde ihya edilmeye başlanan ve sosyal, kültürel ve eğitim sahalarında faaliyetler yapan vakıflar şeffaf olmasa da bu dönemde çatışma bölgelerindeki mazlum, mağdur ve muhacir Müslüman toplumlara yönelik çalışmalar yapma ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Soğuk Savaş'tan hemen sonraki dönem Türkiye'deki sivil toplum kapasitesinin genişlediği ve sivil toplum anlayışının tartışılarak modern anlamda fonksiyonel sivil toplum kuruluşlarına dönüştüğü dönem olarak nitelendirilebilmektedir.

Bu dönemde Türkiye ve diğer İslam ülkeleri sivil toplum kuruluşları arasında etkileşim ve işbirliğini artıracak ağlar henüz mevcut olmadığı gibi Batılı anlamda çatışmayı önleme, çatışma çözümü ve barış inşası gibi sahalarda çalışan sivil inisiyatifler de henüz Türkiye'de mevcut değildi. Ancak toplumsal direnci artıracak, ekonomik zorluklara ve siyasi baskılara karşı destek mekanizmaları tesis edecek dini örgütlenmeler, sınırlı da olsa insan hakları kuruluşları ve insani yardım teşkilatları yavaş yavaş kurulmaya ve yayılmaya başlamıştı.

Bu ivmenin kazanılmasında kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması, özellikle internetin etkisi ve sivil toplum kuruluşlarının hem tarihi ve kültürel bağların bulunduğu ülkelerdeki hem de Batılı sivil kuruluşlarla irtibatları geliştirmesinin etkileri olmuştur. Ayrıca Türkiye'deki demokratikleşme adımları ve dünya ile entegrasyon hamleleri sivil alanda özgürleşmeye sebep olmuş ve bu hürriyet ortamı sivil toplumun yatay ve dikey olarak gelişmesini sağlamıştır. Ayrıca bu dönemde gerçekleşen uluslararası öğrenci hareketliliği de yeni kapasite arayışlarını tetiklemiş ve sivil toplum anlayışında olumlu anlamda İslam ülkelerinde hareketlenmeler başlamıştır.

2000'lerle birlikte Türkiye'de sivil toplum kuruluşları yapısında ve sivil toplum anlayışında ihtisaslaşma çalışmaları başlamıştır. Araştırma merkezleri ve düşünce kuruluşlarının kurulmaya başlanması sivil toplumun teori üreten, yayın yapan, strateji geliştiren, uluslararası örgütlere danışmanlık yapan, ulusal karar alıcılara politika tavsiye raporları

hazırlayan, kamuoyunu yönlendiren, yasamaya katılan, akademik kurullar oluşturulan yapısını ortaya çıkarmış ve sivil inisiyatiflerin derinleşmesini sağlamıştır. Siyasi, ekonomik, sosyolojik, kültürel ve diplomatik sahalarda üretim yapan, literatüre katkı sağlayan, eylem planları yapan veya tavsiye eden bu merkezler ve düşünce kuruluşları hükümetlerin politikalarını meşrulaştırıcı roller üstlendiği gibi hükümetlere etki edip yol gösteren bir fonksiyon da icra eder duruma gelmişlerdir. Nitelik ve nicelik olarak Batı'daki muadillerine göre oldukça zayıf olan bu örgütlenmelerin Türkiye'de son yirmi yılda gittikçe gelişmekte olduğu gözlemlenmektedir.

Yine bu dönemde İslam Dünyası'ndaki sivil toplum yaklaşımında bir kısımına Türkiye'nin de öncülük ettiği yeni bir gelişme yaşanmış ve daha çok sivil ağ, birlik ve platform kurulması üzerine çalışmalar yapılmıştır. Gerek Müslüman toplumların azınlık halinde yaşadığı Batı ülkelerinde gerekse İslam ülkelerinde gençlik, kadın, iş adamları, dini kuruluşlar, odalar, akademisyen ve yazarlar, insani yardım kurumları, öğrenci kuruluşları ve diğer sivil toplum kuruluşları arasında federasyon, platform, forum ve birlik türü sivil ağlar bu dönemde yoğun bir şekilde kurulmaya ve yaygınlaşmaya başlamıştır.

Bu birlik tecrübelerinden birisi de Türkiye merkezli bir sivil ağ olarak kurulan İslam Dünyası Sivil Toplum Kuruluşları Birliği (İDSB) olmuştur. Türkiye'deki ilk ve en geniş sivil çatı kuruluş olan Türkiye Gönüllü Teşekküller Vakfı (TGTV)'nin inisiyatifi ile küresel sivil bir çatı kuruluş kurulma fikri olgunlaşmış ve 2005 senesinde 40 ülkeden 300'ü aşkın sivil toplum kuruluşunun katılımıyla İslam Dünyası Sivil Toplum Kuruluşları Birliği (İDSB) "uluslararası birlik" statüsünde kurulmuştur. Halen tüm dünyadan 354 üyesi bulunan İDSB küresel sivil bir ağ olarak İslam ülkeleri ve Müslüman toplumların azınlık halinde yaşadığı diğer ülkelerdeki sivil toplum kuruluşlarının etkileşim ve iş birliği zemini olarak faaliyetlerine devam etmektedir.⁶⁵

Özellikle son yirmi yılda çatışmaların dönüşmesi, terör örgütlerinin *hibrit* yöntemler kullanmaya başlaması, siber terör gibi yeni kavramların gündeme gelmesi ve FETÖ türü yeni nesil terör örgütlerinin ortaya çıkması Türkiye'nin tarihi ve kültürel bağları olan coğrafyalardaki tehditleri yeniden gözden geçirme ihtiyacını doğurmuştur.

---

⁶⁵ "İDSB İslam Dünyası STK'lar Birliği," *Tarihçe*, Son erişim tarihi: 20 Ocak 2021, <https://idsb.org/tr/kurumsal/about>.

Tüm bu yeni şartlar ve çatışmaların, işgallerin, darbelerin, müdahalelerin ve terör örgütlerinin oluşturduğu maddi ve manevi tehditler Türkiye'yi ve İslam Dünyası'nı tarihte olmadığı kadar çatışma yönetimi, çözümü ve barış inşası faaliyetlerine ihtiyaç duyacak hale getirmiştir.

Türk STK'lar dost ve akraba toplulukların yaşadığı coğrafyadaki çatışmalar, krizler, felaketler ve terör tehditlerini Soğuk Savaş sonrasında yoğun bir biçimde tartışmaya, literatür üretmeye, çözümler aramaya ve yukarıda da örnekleri verilen sivil mekanizmalar kurmaya başlamışlardır. Bazen ayrı ayrı bazen de birlikte gerçekleştirilen bu faaliyetler hükümetlerin inisiyatiflerini destekleyici mahiyette olabildiği gibi hükümetleri çözüm yönünde harekete geçmeye sevk eden veya hükümetlerin girişimlerinin araçlarını oluşturan çalışmalar olmuştur.

Çatışma analizleri ve erken uyarı sistemleri çatışmayı önleme faaliyetleri bakımından oldukça önemlidir. Bu bağlamda, muhtemel tehditlerin ortaya çıkma risklerinin büyüklüğünü ve zamanlamasını tespit etmek erken uyarı sistemlerinin en önemli işlevi olarak değerlendirilmektedir. Tehditlerin mahiyetini ve bu tehditleri bertaraf etmek için muhtemel senaryolara makul çözümler üretmek de çatışmayı önlemek adına atılması gereken bir diğer adımdır. Bu analiz ve değerlendirmelerin karar alma mekanizmalarına iletilmesi ve icraata dönüştürülmesi ile erken uyarı mekanizmaları çatışmayı önleme fonksiyonunu tamamlamış olmaktadır.

Hiç şüphesiz profesyonel bir çalışma gerektiren erken uyarı faaliyetinin tahminden öte bir anlamı ve içeriği vardır. Çatışma değerlendirmesi için sistematik veri toplamak ve risk analizi yapmak, düzenli gözlemler yapmak ve tüm bu veri ve gözlemleri yorumlayarak icraat planına dönüştürmek bu faaliyetin esas unsurlarıdır. Uluslararası eğitim, kültür, insani yardım gibi faaliyetler yapan İslami STK'ların rapor, gözlem ve seyahatnameleri bu anlamda önemli işlevler görmeye başlamıştır. Ancak sistemli bir haritalandırma, saha tarama ve envanter çalışması henüz çok az yapılabilmektedir.

Yerel, ulusal, bölgesel ve uluslararası seviyede olması gereken veri toplama sistemi, sivil toplum kuruluşlarından ve doğrudan yerel halktan gelen bilgilerle birlikte, basında yer alan haberleri, istatistikî ve gözleme dayalı verileri içermelidir. Sivil toplum kuruluşlarının çatışmayı önleme adına erken uyarı aktörü olarak izlemesi gereken başlıca faktörler şunlar

olabilir: Ani nüfus değişiklikleri ve hareketleri, işsizlik oranlarının artması, toplumda artan tahammülsüzlük ve önyargılar ve bunların medyaya sıkça yansması, ekonomik şoklar ve krizler, kültürel ve dini değerlerin aşınması, hukuki sistemde adaletsizliğe sebep olacak düzenlemeler, seçim süreçlerinin toplumdaki ayrıştırıcı etkileri, dış müdahaleler, göçmen veya mülteci hareketliliği.

Her ülkeye ve/veya topluma göre değişkenlik arz edebilen bu risk faktörlerinin izlenmesi, bu faktörlerle ilgili her seviyede ve yatay-dikey ölçekte sistematik veri toplanması erken uyarı mekanizmalarını besleyebileceği ve sağlıklı analizler üretmeye vesile olacağı gibi yapısal şiddeti önleme ve pozitif barışı inşa ederek muhtemel çatışmaları engelleme amacına da hizmet edebilmektedir.

Bu anlamda özellikle son otuz yıl içinde kurulan ve yukarıda nitelikleri sıralanan erken uyarı fonksiyonu icra eden modern sivil toplum kuruluşları ile birlikte Türkiye'deki vakıf geleneği ve gönüllü teşekkül kültürü tarihi seyir içinde toplumsal direnci diri tutma ve sosyal kırılğanlıkları azaltma amacına katkı sağladığı gibi toplumdaki fay hatlarını güçlendirme adına da önemli işlevler görmüştür.

Bu çerçevede Türkiye'deki STK'ların oldukça köklü, sayı ve çeşit olarak gittikçe güçlenmeye müsait bir potansiyele sahip olduğunu söylemek mümkündür. Sosyal yardımlaşma ve dayanışma odaklı vakıflar ve teşkilatlanmalar, dini örgütlenmeler, eğitim ve kültür vakıfları ve dernekleri, gençlik teşkilatları, yaşlı, kadın, mağdur ve muhacirlere yardım için kurulan resmi, gayr-ı resmi yapılar, esnaf loncaları ve örgütleri, klasik eğitim müesseseleri olan tekke, medrese, zaviye gibi yapılar ve aşevleri gibi kuruluşlar Türkiye'de tarihi kökleri bulunan, toplumsal direnci artıran ve yapısal şiddeti azaltıp pozitif barışın tesis ve teminine hizmet eden kurumlardır.

Türkiye'deki STK'ların çatışmaları önleme amacıyla gerçekleştirdikleri bir diğer faaliyet geleneksel medya, sosyal medya ve diğer kitle iletişim araçlarını kullanarak sosyal güven ve barış ortamını sağlama çalışmalarıdır. Münferit ve/veya ağlar halinde hareket eden sivil toplum kuruluşları ortak ilanlar vererek, kampanyalar yaparak; yürüyüş, protesto, kitlesel toplantılar düzenleyerek sosyal dokuyu kuvvetlendirecek ve ortak akıl inşa edecek farkındalık çalışmaları yapmaktadırlar. Bu kampanya ve toplantılarda

ayrıştırıcı, gerginliğe sebep olan, çatışma çıkaracak söylemler yerine birleştirici, önyargıları kırıcı ve toplumsal kırılğanlıkları tamir edici bir dil kullanan sivil toplum yapılarının bu çalışmaları sonucu özellikle karar alma mekanizmalarının harekete geçmesi, marjinal grupların bastırılması ve toplumsal farkındalığın artması sonucu çatışma ve gerginlikler engellenebilmektedir.

Bu anlamda Türk STK'ları ile medya arasındaki ilişkiler gelişmekte özellikle sosyal medyanın gelişmesiyle kurumsallaşan sivil toplum yapıları kendi sosyal medya kanalları ile kendi kampanyalarını icra edebilmekte, çoğu zaman da sivil ağlar aracılığıyla etkili bir dil geliştiren sivil örgütlenmeler küresel ölçekte kampanyalar düzenleyebilmektedir. Bu kampanyaların çatışmaları önleyici veya dönüştürücü bir fonksiyon icra ettikleri durumlar ortaya çıkmıştır.

“Hizmet sağlama” fonksiyonu üst başlığında değerlendirilebilen insani yardım ve henüz üzerinde mutabık kalınan bir tanımlaması olmasa da insani diplomasi, sivil toplum kuruluşlarının çatışmalara müdahale ve barış inşa faaliyetlerine katılabilme yollarından ikisidir. İnsani yardım kavramı ve sahası çerçeve bir kavramdır. Dar anlamıyla temel ve acil gıda, sağlık ve barınma yardımlarını kapsayan insani yardım çalışmaları, Türk STK'ların küresel ölçekte faaliyet icra ettikleri ve örnek olacak modeller geliştirdikleri bir sahadır. Ancak Türk STK'lar birkaç istisna dışında henüz çatışmaların her fazında muhtelif koruma çalışmalarından psiko-sosyal destek faaliyetlerine kadar geniş anlamda insani yardım faaliyeti yürütecek bir insani yardım modeli geliştirebilmiş değildir. Bu kapasite eksikliğinin giderilmesi için nitelikli insan kaynağı ve insani yardım zincirinin her halkasına odaklanmış yeni birimler veya yeni sivil toplum kuruluşları kurulmalı, insani yardım kuruluşları arasında etkili ve sürdürülebilir istişare ve koordinasyon mekanizmaları kurulmalıdır.

İnsani yardım faaliyetleri kimi zaman hem sivil toplum kuruluşları hem de hükümetler tarafından çatışma bölgelerine “giriş noktası” olarak da kullanılabilir ve suiistimal edildiği durumlara çokça rastlanılmaktadır. Türk STK'lar bu anlamda insani yardım faaliyetlerinin en önemli unsuru diyebileceğimiz emniyet, itimat, kabul edilebilirlik ve güven telkin ettikleri ve bu konularda hassasiyet sahibi oldukları için uluslararası insani yardım çalışmalarında ve özellikle İslam Dünyası'na yönelik yardımlarda hem önemli bir avantaja sahiptirler hem de

muhatap toplumlarda Batılı yardım kuruluşlarına kıyasla daha çok kabul görmektedirler. Sadece kriz bölgelerine insani yardım yapmayan, krizleri ortaya çıkaran unsurlarla da mücadele eden ve kalkınma yardımları ile muhatap toplumların bağımlılık ilişkisini kıran yönleriyle Türk tipi insani yardım diyebileceğimiz bir modelin geliştiğine dair yaygın ve güvenilir tespitler de yapılmaktadır.⁶⁶ Konuyu Uluslararası Yardım Mimarisinde Türkiye Tecrübesi isimli kitabında inceleyen Hatice Karahan, “Türk Tipi Yardım Modelinin Çerçevesi” başlığı altında özellikle bu yardımların karşılıksız olmasına ve karşı tarafı önelemesine dikkat çekmektedir.⁶⁷ Bu olumlu durumu insani yardımın her alanında kapasite genişleterek, insani yardım standartlarını oluşturarak ve teori ve pratikte profesyonel mekanizmalar geliştirerek kalıcı hale getirmek mümkündür. Türk Kızılayı, Türkiye Diyanet Vakfı, İnsani Yardım Vakfı (İHH), Deniz Feneri Derneği, Sadakataşı Derneği, Beşir Derneği, Hayrat Yardım Derneği, Cansuyu Derneği gibi onlarca insani yardım kurumu Türkiye’nin insani yardım sektörünü büyüyen, tüm dünyada temsil eden ve insani yardım zincirine uygun olarak kapasite geliştirme faaliyetleri yapan kurumlardır.

İnsani diplomasi ise insani yardımı kolaylaştırmak için yürütülen tüm faaliyetleri kapsamaktadır. Ayrıca sivil yapılar veya devletlere bağlı yarı sivil yapılar tarafından çatışmaların tarafları arasında icra edilen müzakere ve görüşmeleri ifade etmek için kullanılan bir kavram olan insani diplomasi, çatışmaların her fazında gerçekleşen esir takası yapmak, insani yardım koridorları oluşturmak veya insani yardım ulaştırmak için yapılan tüm temas, arabuluculuk girişimleri ve görüşmeleri ihtiva etmektedir. Sivil toplum kuruluşlarının faaliyetleri haricinde devletlerin veya elit seviye diplomatların insani sorunlara çözüm bulmak için gerçekleştirdikleri tüm faaliyetler de insani diplomasi olarak adlandırılmaktadır.

Türk STK’lardan İnsani Yardım Vakfı İHH insani diplomasiyi kurduğu özel ekiple her yönüyle uygulamaya çalışmaktadır. İnsani yardımın ulaştırılması için yürütülen diplomasi, arabuluculuk, barış misyonları, savaş bölgelerindeki sivillerin kurtarılması, kayıpların bulunması, savaş bölgelerinde esirlerin özgürlüğü için mücadele ve kuşatma altındaki

---

⁶⁶ Serhat Orakçı, *Türkiye Afrika İlişkileri* (İstanbul: İNSAMER Yayınları, 2018), 205-211.

⁶⁷ Hatice Karahan, *Uluslararası Yardım Mimarisinde Türkiye Tecrübesi*, (İstanbul: İnsan Yayınları, 2020), 61-69.

yaşayan sivillere ulaşım gibi sahalarda faaliyet icra eden insani diplomasi heyeti Bangsamoro barış sürecinde gözlem heyetinde bulunmakta, Suriye, Filistin, İran, Bosna Hersek, Mali, Pakistan, Mali, Arakan, Çeçenistan, Libya ve Lübnan'da insani diplomasi faaliyetleri icra etmektedir. İHH, Suriye krizi sürecinde tamamı sivil olmak üzere 2130 Suriyeli, 70 İranlı, 6 Batılı, 1 Afgan ve onlarca Türkiye vatandaşının serbest bırakılmasına aracılık etmiştir. 2018 yılına gelindiğinde Esed rejiminin kuşatma altında tuttuğu bölgelerden insanların tahliye edilmesinde ve güvenli bölgelere ulaştırılmalarında da aktif rol oynamıştır.⁶⁸ İnsani diplomasi oldukça geniş bir saha olmakla birlikte uzman insan kaynağına ihtiyaç duyulan bir çalışma alanıdır. Türk STK'ların bu alanda daha çok kapasite inşa etmesi ve insani diplomasi uzmanları yetiştirmesi gerekmektedir.

Sivil toplum kuruluşlarının çatışmaları önleme, çatışmaları dönüştürme ve barış inşası süreçlerine katkılarının ve müdahalelerinin incelendiği ilk bölümdeki teorik çerçeveye göre Türk STK'ları değerlendirildiğinde insani yardım odaklı servis sağlama fonksiyonu bağlamında önemli bir yoğunlaşma olduğu gözlemlenmektedir. Hatta çok yeni de olsa insani yardım sahasının farklı sektörlerine⁶⁹ yönelik ihtisaslaşma açılımları ve denemeleri de yapılmaktadır. Bu çerçevede Türk STK'ların sektörel kapasite inşasına ihtiyacı olduğu gözlemlenmektedir. Sözgelimi “koruma fonksiyonu” kurulan yetimhaneler,⁷⁰ çatışma bölgesinden kaçan sivillere barınma ve sağlık hizmetleri sunularak⁷¹ gerçekleştirilmekle birlikte koruma uzmanı istihdamı konusunda ciddi anlamda yetersizlikler mevcuttur.

İnsani yardım amacıyla kriz ve afet bölgelerinde faaliyetlerde bulunan STK'ların gözlem raporları çoğunlukla düzenli ve sürdürülebilir olmasa da bölge hakkında bilgi edinilmesine katkı sağlamaktadır. Ancak yukarıda çerçevesi çizilen “gözlem ve izleme” fonksiyonu çerçevesinde

⁶⁸ “İnsani Diplomasi Haberleri,” İnsani Diplomasi, Son erişim tarihi: 20 Ocak 2021, <https://www.ihh.org.tr/haber/insanidiplomasi>

⁶⁹ What is the Cluster Approach?, OCHA Services, *Humanitarian Response*, Son erişim tarihi: 30 Nisan 2021, <https://www.humanitarianresponse.info/en/coordination/clusters/what-cluster-approach#:~:text=Clusters%20are%20groups%20of%20humanitarian,have%20clear%20responsibilities%20for%20coordination..>

⁷⁰ Yetim Vakfı, Son erişim tarihi: 30 Nisan 2021, <https://yetimvakfi.org.tr/>.

⁷¹ Sudan'daki Etiyopyalı mülteciler yardım bekliyor, Yeni Şafak, 27 Kasım 2021, Son erişim tarihi: 30 Nisan 2021, <https://www.yenisafak.com/dunya/sudandaki-etiyopyali-multeciler-yardim-bekliyor-3576963>.

profesyonel ve sürdürülebilir izleme faaliyetine odaklanan sivil yapılar henüz Türkiye’de bulunmamaktadır. Ancak “çatışma izleme” faaliyeti yapan Suriye Gündemi,⁷² Libya Gündemi⁷³ ve Çatışma Gündemi⁷⁴ gibi haber analiz portalları “gözlem ve izleme” faaliyetleri için örnek olarak gösterilebilir. Ayrıca sosyal medya aracılığıyla Afrika,⁷⁵ münhasıran Sudan,⁷⁶ Libya,⁷⁷ Kıbrıs-Doğu Akdeniz,⁷⁸ Keşmir,⁷⁹ Balkanlar⁸⁰ gibi bölgelerle ilgili izleme faaliyeti yapan sivil gruplar bulunmaktadır. Ancak henüz bu çalışmalar referans olacak bir kapasitede değildir.

Savunuculuk alanında Türk STK’lar zaman zaman özellikle İslam Dünyasındaki hak ihlalleriyle ilgili kampanyalar düzenlemekte, kamuoyunu harekete geçirecek ve uluslararası karar alıcıları harekete geçirecek aktiviteler yapmaktadırlar. Filistin işgali, Gazze’ye uygulanan ambargo⁸¹ ve Kudüs’le ilgili düzenlenen yürüyüş, konvoy ve toplantılar, Mısır’daki darbeye karşı 300’den fazla STK’nın katıldığı Uluslararası Rabia Platformu çatısı altında gerçekleştirilen protestolar,⁸² Arakan’daki hak ihlallerini gündeme getirmek için yapılan organizasyonlar⁸³ bu kapsamda değerlendirilebilir. Ayrıca Suriye, Libya, Mısır, Yemen, Filistin’deki hak

---

⁷² Suriye Gündemi, Son erişim tarihi: 30 Nisan 2021, <https://suriyegundemi.com>.

⁷³ Libya Gündemi, Son erişim tarihi: 30 Nisan 2021, <https://www.libyagundemi.com>.

⁷⁴ Çatışma Gündemi, Son erişim tarihi: 30 Nisan 2021, <https://www.catismagundemi.com>.

⁷⁵ Merhaba Afrika, *Twitter*; Son erişim tarihi: 30 Nisan 2021, <https://twitter.com/merhabafrika>.

⁷⁶ Haber Sudan, *Twitter*; Son erişim tarihi: 30 Nisan 2021, <https://twitter.com/habersudan>.

⁷⁷ Libya Bülteni, *Twitter*; Son erişim tarihi: 30 Nisan 2021, <https://twitter.com/LibyaBulteni>.

⁷⁸ Kıbrıs Bülteni, *Twitter*; Son erişim tarihi: 30 Nisan 2021, <https://twitter.com/KıbrısBulteniKB>.

⁷⁹ Keşmir Bülteni, *Twitter*; Son erişim tarihi: 30 Nisan 2021, <https://twitter.com/KesmirBulteni>.

⁸⁰ Balkan Bülteni, *Twitter*; Son erişim tarihi: 30 Nisan 2021, https://twitter.com/Balkan_Bulteni.

⁸¹ Mavi Marmara, *IHH*, Son erişim tarihi: 30 Nisan 2021, <https://www.ihh.org.tr/mavi-marmara>.

⁸² “Mısır’daki darbenin 100. gününe 81 ilden tepki geldi,” *Anadolu Ajansı*, 10 Ekim 2013, Son erişim tarihi: 30 Nisan 2021, <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/misirdaki-darbenin-100-gunune-81-ilden-tepki-geldi/212238>.

⁸³ “Arakan’da Müslümanlara yönelik katliamlar protesto edildi,” *Anadolu Ajansı*, 8 Eylül 2017, Son erişim tarihi: 30 Nisan 2021, <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/arakanda-musulmanlara-yonelik-katliamlar-protesto-edildi/904503>.

ihlalleriyle ilgili ulusal ve uluslararası hukuk mekanizmalarını harekete geçirmek için STK'lar tarafından yapılan hazırlıklar henüz sonuçlanmasa ve somutlaşmasa da savunuculuk alanında gerçekleştirilen sivil inisiyatifler olarak değerlendirilebilir.

Pozitif barış inşası, toplumsal direnci artırma ve muhafaza etme ve gönüllülük kültürünün gelişimi açısından zengin bir sivil toplum kültürüne ve vakıf mirasına sahip olan Türk STK'larının sivil toplum kuruluşlarının yukarıda sekiz başlık altında incelenen barış inşası fonksiyonları bağlamında kapasite geliştirme ve ihtisaslaşma çalışmalarının ivme kazanması Türk tipi insani yardım modeli ile birlikte Türk tipi barış inşası modellerinin de ortaya çıkmasını temin edebileceği gibi Türkiye'nin barış inşa edici kapasitesinin gelişimine de ciddi anlamda katkı sağlayabilir.

5. Sonuç

Barış inşası süreçlerinde merkezi bir rolü olmasa da destekleyici ve tamamlayıcı işlevleri olan sivil toplum kuruluşlarının etkinlikleri her geçen gün daha da artmaktadır. Çatışmaların geçmişe oranlara daha hibrit ve sofistike bir yapıya dönüşmesi çatışma çözüm teknikleri ve barış inşa süreçlerinin de daha kozmopolit planlanmasını ve uygulanmasını zorunlu kılmaktadır. Bu bağlamda elit seviye diplomatik aktörlerin yanı sıra çok yönlü diplomasi unsurları barış inşa süreçlerine daha çok müdahil olmaktadır. Tavandan tabana ve tabandan tavana icra edilen barış inşa çalışmalarında gerek toplumlara nüfuz etme gerekse esneklik kabiliyetleri sebebiyle sivil toplum yapıları yukarıda ayrı ayrı incelenen barış inşa fonksiyonlarını icra edebilmektedirler. Son dönemde kozmopolit diplomasi tekniklerinin yanı sıra kapsayıcı barış anlayışı da birçok çatışma bölgesinde ve barış inşa süreçlerinde uygulanmaktadır. Henüz bu çalışmaların sonuçları ve sivil toplumun etkinliklerini değerlendirmek için yeterli araştırma yapılmamış olsa da sivil toplumun yadsınamayacak bir öneme sahip olduğu kabul edilmektedir.

Türkiye'nin hükümet düzeyinde uyguladığı "Girişimci ve İnsani Dış Politikası," yakın komşularında yaşanan sınırlı savaşlar, çatışmalar ve gerginliklerle birlikte yaşanan nüfus hareketlilikleri ve mülteci akınları, Türk toplumunun tarihi ve kültürel bağlarının bulunduğu Filistin, Keşmir, Yemen, Libya, Karabağ, Arakan, Moro, Doğu Türkistan, Darfur gibi

bölgelere olan ilgisi, Balkanlar, Kafkasya, Orta Asya ve Afrika'nın bir çok bölgesiyle yeniden siyasi, ekonomik, kültürel ilişkilerin kurulması gibi muhtelif faktörlerin etkisiyle Türk sivil toplum kuruluşları barış inşa süreçlerine doğrudan veya dolaylı olarak katılmakta ve katkıda bulunmaktadır. Bir önceki kısımda değerlendirildiği gibi koruma, gözlem ve izleme, savunuculuk, sosyalleşme, sosyal uyum, kolaylaştırıcılık ve arabuluculuk, hizmet sağlama ve radikalleşme ile mücadele olarak teorik çerçevesi çizilen sivil toplum kuruluşlarının barış inşası süreçlerine katkı fonksiyonlarının geliştiği değerlendirilmektedir.

Bu bağlamda Türk STK'larının barış inşa fonksiyonlarını icra edebilecek kapasiteye erişmeleri hayati önemdedir. Henüz Türk STK'larında bu yönde bilinçli ve yaygın bir tutum gözlemlenirse de ihtisaslaşma çalışmaları, bu alanda gerekli insan kaynağı yetiştirme hamleleri ve Türk tipi sivil toplum standartlarını geliştirme eğilimleri dikkat çekmektedir.

Şayet Türk STK'ları barış inşa edici kapasitelerini artırma yönünde ihtisaslaşma ve koordinasyon çalışmaları gerçekleştirebilirlerse Türkiye'nin "Girişimci ve İnsani Dış Politikasının araçları daha sağlıklı oluşturulmuş ve destekleyici aktörlerin etkisiyle bölgesel ve küresel barışa katkısı daha güçlü bir yapıya bürünmüş olacaktır.

Kaynakça

- Akyeşilmen, Nezir "Çatışma Yönetimi: Kavramsal ve Kuramsal Bir Analiz." içinde *Barışı Konuşmak*, editör: Nezir Akyeşilmen, 18-44. Ankara: ODTÜ Yayıncılık, 2013.
- Balcı, Ali. *Türkiye Dış Politikası: İlkeler, Aktörler ve Uygulamalar*. İstanbul: Alfa, 2017.
- Christie, Ryerson. *Peacebuilding and NGOs: State-civil society interactions*. New York: Routledge, 2013.
- Cicioğlu, Filiz. "Türkiye'de Sivil Toplum," içinde *Ortadoğu'da Sivil Toplum*, editör: Filiz Cicioğlu, 29-60. Ankara: Kadim Yayınları, 2019.
- Güvenlik Terimleri Sözlüğü, Ankara: Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarlığı Yayınları, 2017, 280-281.
- Hashmat, Shahid Ahmad. *International Conflict Resolution: Role of the UN and the OIC*. Islamabad: Nust Publishing, 2014.

- İskit, Temel. *Diplomasi*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2007.
- Karahan, Hatice. *Uluslararası Yardım Mimarisinde Türkiye Tecrübesi*, İstanbul: İnsan Yayınları, 2020.
- Karataş, İbrahim. *The Role of Soft Power in Qatar's Foreign Policy*. Ankara: Nobel Bilimsel Eserler, 2020.
- Kazıcı, Ziya. *Osmanlı Vakıf Medeniyeti*. İstanbul: Bilge Yayıncılık, 2003.
- Köse, Talha ve İpek Coşkun. *Türkiye'de Üniversiteler ve Radikalleşme*. İstanbul: SETA Kitapları, 2019.
- Nations, Andrew S. "An NGO Perspective," içinde *Peacemaking in International Conflict*, editör: I. William Zartman and J. Lewis Rasmussen, 337-361. Washington, DC: United States Institute of Peace, 2001.
- Nye Jr., Joseph S. and David A. Welch. *Küresel Çatışmayı ve İşbirliğini Anlamak*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2018.
- Nye, Joseph S. *Yumuşak Güç: Dünya Siyasetinde Başarının Yolu*. İstanbul: Elips, Kitap 2005.
- Orakçı, Serhat. *Türkiye Afrika İlişkileri*. İstanbul: İNSAMER Yayınları, 2018.
- Paffenholz, Thania. *Civil Society & Peacebuilding*, editör: Thania Paffenholz, Londra: Lynne Rienner Publishes, 2010.
- Polman, Linda. *Kriz Kervanı: İnsani Yardımın Nesi Yanlış?*. İstanbul: Paloma, 2014.
- Ramsbotham, Oliver ve Tom Woodhouse and Hugh Miall. *Contemporary Conflict Resolution*. Cambridge: Polity Press. 2016.
- Ricigliano, Robert. *Making Peace Last: A Toolbox for Sustainable Peacebuilding*. Londra: Paradigm Publishers, 2012.
- Schirch, Lisa. *Conflict Assesment & Peacebuilding Planning*. Londra: Kumarian Press, 2013.
- Şentürk, Recep. *Açık Medeniyet: Çok Medeniyetli Toplum ve Dünyaya Doğru*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2017.

Volkan, Vamık. *Kimlik Adına Öldürmek: Kanlı Çatışmalar Üzerine Bir İnceleme*. İstanbul: Everest Yayınları, 2009.

Weiss, Thomas G. *Humanitarian Intervention*. Cambridge: Polity Press, 2016.

Yalçınkaya, Haldun. *Savaş: Uluslararası İlişkilerde Güç Kullanımı*. Ankara: İmge Kitabevi. 2008.

Zaim, Sabahattin. *Türkiye'nin Yirminci Yüzyılı*. İstanbul: İşaret Yayınları, 2005.

İnternet Kaynakları

Aall, Pamela R., “NGOs and Conflict Management,” *United States Institute of Peace*, Son erişim tarihi: 29 Nisan 2021, <https://www.usip.org/sites/default/files/pwks5.pdf>.

“Achieving Peace and Security in a World of Turmoil: An Arduous Challenge for the OIC,” *Knowledge Platform Security & Rule of Law*, Son erişim tarihi: 15 Ocak 2021, <https://www.sesric.org/files/article/659.pdf>.

“An agenda for peace: preventive diplomacy, peacemaking and peacekeeping,” *United Nations Digital Library*, Son erişim tarihi: 29 Ocak 2021, <https://digitallibrary.un.org/record/145749>.

“Arakan'da Müslümanlara yönelik katliamlar protesto edildi,” *Anadolu Ajansı*, 8 Eylül 2017, Son erişim tarihi: 30 Nisan 2021, <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/arakanda-muslumanlara-yonelik-katliamlar-protesto-edildi/904503>.

“Balkan Bülteni,” Son erişim tarihi: 30 Nisan 2021, https://twitter.com/Balkan_Bulteni.

Brown, L. David, Ebrahim, Alnoor ve Batliwala, Srilatha, “Governing International Advocacy NGOs,” Son erişim tarihi: 29 Nisan 2021, https://www.hbs.edu/ris/Publication%20Files/Govening%20International%20Advocacy%20NGOs%20WD_9647027d-a173-465d-ab43-0f53ca5ecf9c.pdf.

“Conflict Barometer 2019,” Son erişim tarihi: 20 Ocak 2021, <https://hiik.de/conflict-barometer/current-version/?lang=en>.

“Çatışma Gündemi,” Son erişim tarihi: 30 Nisan 2021, <https://www.catismagundemi.com>.

- Deliver Humanitarian Aid, Son erişim tarihi: 29 Nisan 2021, <https://www.un.org/en/our-work/deliver-humanitarian-aid>.
- Demir, Hilmi, Suriyeli Göçmenlerde Radikalleşme: Riskler ve Fırsatlar, *TEPAV*, Son erişim tarihi: 29 Nisan 2021, https://www.tepav.org.tr/tr/blog/s/6253/Suriyeli+Gocmenlerde+Radikallesme_+Riskler+ve+Firsatlar.
- Evans, Gareth, “The International Crisis Group: The Role of a Global NGO in Preventing and Resolving Deadly Conflict,” *The International Crisis Group*, Son erişim tarihi: 30 Nisan 2021, <https://www.crisisgroup.org/international-crisis-group-role-global-ngo-preventing-and-resolving-deadly-conflict>.
- “Global Report on International Displacement (GRID),” Son erişim tarihi: 28 Nisan 2021, <https://www.internal-displacement.org/global-report/grid2020/>.
- “Haber Sudan,” *Twitter*, Son erişim tarihi: 30 Nisan 2021, <https://twitter.com/habersudan>.
- “How the media can contribute to conflict transformation,” *DW Akademie*, Son erişim tarihi: 29 Nisan 2021, <https://www.dw.com/en/how-the-media-can-contribute-to-conflict-transformation/a-47179412>.
- “How visits by the ICRC can help prisoners cope with the effects of traumatic stress,” *International Committee of The Red Cross*, Son erişim tarihi: 28 Nisan 2021, <https://www.icrc.org/en/doc/resources/documents/misc/57jmts.htm>.
- “Humanitarian Mine Action,” *Danish Demining Group*, Son erişim tarihi: 27 Nisan 2021, <https://danishdemininggroup.dk/mine-action>.
- “İDSB İslam Dünyası STK'lar Birliği,” *Tarihçe*, Son erişim tarihi: 20 Ocak 2021, <https://idsb.org/tr/kurumsal/about>.
- “İnsani Diplomasi Haberleri,” *İnsani Diplomasi*, Son erişim tarihi: 20 Ocak 2021, <https://www.ihh.org.tr/haber/insanidiplomasi>.
- Irrera, Daniela, “Protecting the Protectors: Strengthening the Security of NGOs in Conflict Zones,” *e-International Relations*, Son erişim tarihi: 28 Nisan 2021, <https://www.e-ir.info/2020/08/25/protecting-the-protectors-strengthening-the-security-of-ngos-in-conflict-zones/>.

- “Keşmir Bülteni,” *Twitter*, Son erişim tarihi: 30 Nisan 2021, <https://twitter.com/KesmirBulteni>.
- “Kıbrıs Bülteni,” *Twitter*, Son erişim tarihi: 30 Nisan 2021, <https://twitter.com/KibrisBulteniKB>.
- Kutlu, Ayşegül Göklap *Armed Conflicts and Sexual Violence Against Women: An Inevitable Accompaniment?*, *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *KOSBED* 28, (2014): 1-20.
- “Libya Bülteni,” *Twitter*, Son erişim tarihi: 30 Nisan 2021, <https://twitter.com/LibyaBulteni>.
- “Libya Gündemi,” Son erişim tarihi: 30 Nisan 2021, <https://www.libyagundemi.com>.
- “Managing Disasters and Conflicts in OIC Countries,” *SESRIC*, Son erişim tarihi: 15 Ocak 2021, <https://sesric.org/files/article/486.pdf>.
- Mapendere, Jafreyy, “Track One and a Half Diplomacy and the Complementarity of Tracks,” *Culture of Peace Online Journal* 2, no: 1: 66-81.
- “Mavi Marmara,” İHH, Son erişim tarihi: 30 Nisan 2021, <https://www.ihh.org.tr/mavi-marmara>.
- “Merhaba Afrika,” *Twitter*, Son erişim tarihi: 30 Nisan 2021, <https://twitter.com/merhabafrika>.
- “Mısır’daki darbenin 100. gününe 81 ilden tepki geldi,” *Anadolu Ajansı*, 10 Ekim 2013, Son erişim tarihi: 30 Nisan 2021, <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/misirdaki-darbenin-100-gunune-81-ilden-tepki-geldi/212238>.
- Natsions, Andrew S., “An NGO Perspective,” içinde *Peacemaking in International Conflict*, editör: I. William Zartman and J. Lewis Rasmussen (Washington, DC: United States Institute of Peace), 337-361.
- Nielsen, Eva Østergaard, “Diasporas and Conflict Resolution – Part of the Problem or Part of the Solution?,” *Danish Institute for International Studies*, Mart 2006, Son erişim tarihi: 30 Nisan 2021, https://www.files.ethz.ch/isn/16804/diaspora_conflict_resolution.pdf.
- “Protection of civilians essential guidance and tools,” Son erişim tarihi: 28 Nisan 2021, <https://www.globalprotectioncluster.org/tools-and-guidance/essential-protection-guidance-and-tools/protection-of-civilians-essential-guidance-and-tools/>.

- “Protection,” *UNHCR*, Son erişim tarihi: 30 Nisan 2021, <https://www.unhcr.org/protection.html>.
- “Secretary-General’s in-depth study on all forms of violence against women,” *Violence against women*, Son erişim tarihi: 29 Nisan 2021, <https://www.un.org/womenwatch/daw/vaw/v-sg-study.htm>.
- “Sosyal Uyum,” *Kızılay Toplum Merkezleri*, Son erişim tarihi: 29 Nisan 2021, <http://www.kizilaytoplummerkezleri.org/tr/sosyal-uyum>.
- “STK’ların yardımları çocuklara umut oluyor,” *Anadolu Ajansı*, 20 Aralık 2011, Son erişim tarihi: 25 Nisan 2021, <https://www.aa.com.tr/tr/yasam/stkların-yardımları-cocuklara-umut-oluyor-/1316211>.
- “Sudan’daki Etiyopyalı mülteciler yardım bekliyor,” *Yeni Şafak*, 27 Kasım 2021, Son erişim tarihi: 30 Nisan 2021, <https://www.yenisafak.com/dunya/sudandaki-etiyopyalı-multeciler-yardım-bekliyor-3576963>.
- “Suriye Gündemi,” Son erişim tarihi: 30 Nisan 2021, <https://suriyegundemi.com>.
- “Suriye’de İnsani Diplomasinin Büyük Başarısı,” İHH, Son erişim tarihi: 29 Nisan 2021, <https://www.ihh.org.tr/haber/suriyede-insani-diplomasinin-buyuk-basarisi-1540>.
- “Syria Civil Defence,” Son erişim tarihi: 25 Nisan 2021, <https://www.syriacivildefence.org/en/>.
- “Syrian Observatory For Human Rights,” Son erişim tarihi: 25 Nisan 2021, <https://www.syriaahr.com/en/>.
- “Tarihçe,” *TGTV*, Son erişim tarihi: 15 Ocak 2021, <http://www.tgtv.org.tr/tarihçe>.
- Tanner, Fred, “Conflict prevention and conflict resolution: limits of multilateralism,” *ICRC*, Son erişim tarihi: 29 Nisan 2021, <https://www.icrc.org/en/doc/resources/documents/article/other/57jq2.htm>.
- “The Geneva International Centre for Humanitarian Demining,” Son erişim tarihi: 28 Nisan 2021, <https://www.gichd.org/en/>.
- “Track 6: a strategy for inclusive peacebuilding,” *Interpeace: International Organization for Peacebuilding*, Son erişim tarihi: 24 Nisan 2021, <https://www.interpeace.org/2017/10/strategy-inclusive-peacebuilding/>.

“Türk Dil Kurumu Sözlükleri,” Son erişim tarihi: 24 Nisan 2021, <https://sozluk.gov.tr/>.

“Türkiye’nin Girişimci ve İnsani Dış Politikası,” *Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı*, Son erişim tarihi: 20 Ocak 2021, <http://www.mfa.gov.tr/dis-politika-genel.tr.mfa>.

“What is protection?,” *UNOCHA*, Son erişim tarihi: 30 Nisan 2021, <https://www.unocha.org/sites/unocha/files/OoM%20on%20Protection%20%28edited%29%20quick%20update%20Nov%202020.pdf>.

“What is the Cluster Approach?,” *OCHA Services, Humanitarian Response*, Son erişim tarihi: 30 Nisan 2021, <https://www.humanitarianresponse.info/en/coordination/clusters/what-cluster-approach#:~:text=Clusters%20are%20groups%20of%20humanitarian,have%20clear%20responsibilities%20for%20coordination>.

“Yetim Vakfı,” Son erişim tarihi: 30 Nisan 2021, <https://yetimvakfi.org.tr/>.